

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Uppväxt i familjehem

En kvalitativ studie om hur unga vuxna ser på sin barndom inom familjehemsvården

Socionomprogrammet

C-uppsats

Vårterminen 2008

Författare: Johan Nyman och Katrin Stefansdottir

Handledare: Karin Lundén

Abstract

Titel	Uppväxt i familjehem – En kvalitativ studie om hur unga vuxna ser på sin barndom inom familjehemsvården
Författare	Johan Nyman och Katrin Stefansdottir
Nyckelord	Familjehemsplacerad, familjehem, unga vuxna, relationer

Syftet med studien var att ta reda på hur unga vuxna som bott i familjehem under hela eller delar av barndomen såg på sin tid i familjehem. Vidare var syftet att ta reda på hur de såg på relationerna till sina biologiska föräldrar och familjehemsföräldrar, hur de såg på socialtjänsten, hur avslutningen av placeringen gick till samt hur deras situation såg ut i vuxen ålder.

Kvalitativa intervjuer användes som metod för materialinsamling. Resultat teoretiserades med hjälp av anknytningsteori och Antonovskys känslan av sammanhang (KASAM). Det informanterna hade gemensamt var att de hade varit placerade i familjehem som barn, var villiga att dela med sig av sina erfarenheter samt uppgav att de hade det bra idag. Utöver det hade de haft ganska olika erfarenheter av familjehemsvården. Det som gjorde en placering bra respektive mindre bra föreföll ofta handla om relationerna till familjehemsföräldrarna. Relationerna mellan familjehemsföräldrarna och de biologiska föräldrarna var också viktiga i detta hänseende. Om avslutning av placering gick smidigt var ofta avhängigt kvaliteten på relationerna till familjehemsföräldrarna. De flesta hade kvar sitt biologiska nätverk i vuxen ålder, något som upplevdes som positivt av informanterna. I vissa fall hade informanterna fortfarande kontakt med familjehemmet, i vissa fall inte.

Innehållsförteckning

Inledning.....	2
Syfte och frågeställning.....	3
Familjehemsvården	3
Fosterhem eller familjehem?	3
Familjehemsvården idag	3
Vilka är familjehemmen?	3
Aktuell lagstiftning.....	4
Barnkonventionen	4
Tidigare forskning	6
Uppföljningsmetod.....	9
Teoretiska perspektiv	10
Anknytningsteori.....	10
KASAM	15
Begriplighet.....	16
Hanterbarhet	16
Meningsfullhet	16
Metod	18
Val av metod	18
Intervjumetod	18
Urval och genomförande	18
Analysmetod.....	19
Studiens begränsningar	21
Förförståelse	21
Etiska aspekter.....	22
Reliabilitet	23
Validitet.....	23
Generaliserbarhet	24
Resultat.....	25
Placeringshistoria	25
Tiden i familjehemmet	25
Socialtjänsten	27
Relationer	29
Avslutning av placering	32
Nusituation	33
Diskussion	34
Förhållande till tiden i familjehemmet	34
Synen på socialtjänsten	35
Tankar om relationer	36
Hur startade vuxenlivet?.....	38
Livet idag.....	39
Avslutande kommentarer	40
Referenser.....	41
Bilagor.....	43

Tack till

Vi vill tacka familjehemsenheterna i Majorna och Gunnared för hjälp med att hitta informanter. Tack till Ulla Hynsjö för inspiration och litteraturtips. Tack Karin Lundén för all hjälp. Sist men inte minst vill vi tacka våra informanter. Utan er hade studien inte gått att genomföra.

Inledning

Maja hade precis fyllt nio när hon fick flytta till en ny familj, ett familjehem. Maja fick bara träffa mamma ibland, och ibland kom inte mamma trots att hon hade lovat. Den nya familjen gillade inte mamma, det märkte Maja ganska snart. Familjen Maja bodde hos var snälla, men hon kände ändå inte att hon tillhörde dem, att hon var en av familjen. Det var inget speciellt hon kunde sätta fingret på, det var bara en känsla av att egentligen inte höra hemma där. Längre trodde Maja att det var hennes fel att hon inte kände sig hemma.

I tonåren började Maja umgås med lite äldre kompisar. Det blev en hel del festande och lite andra dumma grejer. Det blev mycket konflikter mellan Maja och familjehemmet. Det slutade med att Maja fick flytta till en ny familj, en jourfamilj, där hon skulle bo tills de sociala hittade någon annan lösning. Att flytta hem till mamma var inte ett alternativ, men Maja funderade över det ibland.

Maja kom till den nya familjen en varm dag i oktober. Hon hade precis börjat nian. De var lite schyssta, tyckte hon, Karin och Thomas. Maja trivdes. När Maja gick ut gymnasiet kom hennes mamma på avslutningen, det var självklart. Mamma hade också varit med och firat jul hos Karin och Thomas, de bjöd alltid in henne till såna saker.

Förra månaden fyllde Maja tjugofem. Hon träffar sin mamma rätt ofta, mamma är drogfri nu. Maja träffar också Karin och Thomas rätt ofta, men inte lika ofta som mamma. Hennes första familjehemsföräldrar träffar hon aldrig, och det vill hon inte heller. Hon har ju mamma och Karin och Thomas.

Maja är en fiktiv person, men hon hade kunnat ingå i gruppen av informanter. Det kan gå ganska bra trots allt. Man kanske inte vågar tro det när man läser tidningen, att barn i familjehem kan ha haft det bra, men det händer. Man kan, som Maja, få en extrafamilj i sitt gamla familjehem. Man kan också ha levt i en av samhället vald familj under flera år av sin barndom, och förlorat kontakten med den när man flyttat vidare. Hur det går för barnen som placeras i familjehem kan bäst beskrivas i olika nyanser av grått.

Vi ville veta hur de som bott i familjehem själva ser på sin tid där. Att Maja inte förekommer i belastningsregistret och inte har vårdats för missbruk eller psykisk ohälsa är saker vi kan få reda på genom att slå i olika register. Att Maja inte kände sig hemma i det första familjehemmet och hur hon tänkte när hon kom till det nya familjehemmet kan registren däremot inte berätta för oss. Därför ville vi träffa personer som Maja och fråga.

Syfte och frågeställning

Syftet med studien är att exemplifiera hur tiden i familjehem kan upplevas av den som har varit placerad. Vi vill veta hur unga vuxna som tidigare varit placerade i familjehem ser på sin tid i familjehemmet och hur de har det idag. Vår frågeställning blir därmed följande:

- Hur ser unga vuxna på sin tid i familjehemmet?
- Hur ser de på sina relationer till familjehemsfamiljen respektive ursprungsfamiljen?
- Hur ser de på de rent praktiska företeelser som hängde ihop med placeringen och hur ser de på kontakten med socialtjänsten?
- Hur ser deras situation ut idag?

Familjehemsvården

I detta avsnitt presenterar vi kort området. Vi börjar med en historisk beskrivning och sedan beskriver vi familjehemsvården idag. Vilka familjer det är som tar emot barnen, vilka begrepp som används samt hur lagstiftningen på området ser ut kommer vi även att presentera.

Fosterhem eller familjehem?

I begreppsdjungeln kan det ibland råda förvirring. Är det fosterhem eller familjehem? Enligt våra erfarenheter verkar begreppen fosterbarnsvård, fosterbarn och fosterhem vara förhärskande inom forskning. I lagen och inom socialtjänsten används begreppen familjehem, familjehemsvård och familjehemsplacerad. Enligt Nationalencyklopedin försvann begreppet fosterhem ur offentligt språkbruk i samband med Socialtjänstlagens införande 1981. Begreppet lever dock kvar i viss utsträckning (Nationalencyklopedin, 2008). Informanterna använde sig i huvudsak av begreppet familjehem. För enhetlighetens skull kommer vi att använda begreppen familjehem och familjehemsplacerad, istället för fosterhem och fosterhemsplacerad.

Familjehemsvården idag

Yngre barn placeras ofta idag på grund av föräldrarnas missbruk, psykisk ohälsa eller oförmåga att stå för den grundläggande omsorgen om barnet. En majoritet av de barn som placeras via socialtjänstens försorg placeras i familjehem. Det förekommer även att barn placeras på institution, men då handlar detta oftast om tonåringar. Anledning till placering är då oftare tonåringens eget beteende, snarare än föräldrarnas omsorgsförmåga. Målet med vården i familjehem är att barnet en dag skall kunna återvända till sina biologiska föräldrar (Hansson & Knutsson, 1998).

Vilka är familjehemmen?

De familjer som tar emot andras barn ”som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna” som det heter i Socialtjänstlagens 6.kapitel 1§ är helt vanliga familjer. Vanliga i den

mening att de verkar leva upp till den traditionella bilden av familjen som den skall vara, eller snarare borde vara. Denna uppfattning kan man få när man läser Ingrid Höjers (2001) avhandling ”Fosterfamiljens inre liv”. Familjerna som tog emot barnen var helt vanliga familjer, i motsats till professionella som arbetar på institution. En vanlig anledning till varför familjerna bestämde sig för att bli familjehem var att de hade ett socialt intresse, samt att de tyckte om att leva med barn. En mindre andel uppgav att de såg det att vara familjehem som ett yrke, samt att det var ett alternativ till adoption. De familjehem som hade biologiska band till de barn som var placerade hos dem såg sig inte som familjehem i samma utsträckning som de som hade barn de inte var biologisk släkt med. Att den ekonomiska ersättningen skulle vara ett motiv för att ta uppdraget tog uppemot 80% avstånd ifrån.

Aktuell lagstiftning

De lagar som är aktuella inom familjehemsvården är Socialtjänstlagen och Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Socialtjänstlagen används då samtycke för vården föreligger, LVU används när samtycke inte föreligger men det bedöms av socialnämnden som nödvändigt att ingripa med tvång för barnets skydd, antingen mot sina föräldrar eller sitt eget beteende. Lagstiftningen utgår ifrån att det är föräldrarnas bristande omsorg om barnet som gör att barnet far illa. Begreppet ”far illa” är dock inte precist definierat i lagtexten, då Socialtjänstlagen har karaktären av en ramlag (Sundell, Vinnerljung, Löfholm & Humlesjö, 2004). Barn som placeras enligt Socialtjänstlagen anses ha ett svagare rättsskydd än de barn som placeras enligt LVU, då en placering enligt Socialtjänstlagen är att betraktas som frivillig, och föregås därmed inte av en rättslig process. Vid en placering enligt LVU, som är en tvångsplacering, är barnet en part i en rättslig process, och företräds av ett juridiskt ombud. Barnet har därmed en starkare ställning juridiskt (Andersson & Sällnäs, 2007).

Socialtjänstlagen är den lag som ligger till grund för bistånd. Lagen i sin egenskap av ramlag ger inte mycket till detaljer kring hur arbetet med familjer och barn skall bedrivas.

Enligt Socialtjänstlagens 6 kap 8 § skall vård av barn under deras tid i familjehem övervägas var sjätte månad (Clevesköld m.fl., 2006). Man kan se det som en slags uppföljning, en bedömning av om vården skall fortsätta eller ej. Socialnämnden är inte skyldig att göra uppföljningar av vården efter att insatsen avslutas. Socialtjänstlagens 6 kap 1 § andra stycket lyder såhär:

Socialnämnden ansvarar för att den som genom nämndens försorg har tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård.

För att kunna garantera god vård borde det rimligtvis förutsätta både uppföljningar och kontinuerligt utvecklings och kvalitetsarbete. Vi vill hävda att uppföljningar efter det att barnen avslutar sin placering och blir myndiga är en väsentlig del av detta arbete.

Barnkonventionen

Barnkonventionen är FN:s konvention om barns rättigheter. Sverige var ett av de första länderna som ratificerade Barnkonventionen. Det innebär att Sverige har förbundit sig att följa det som står i barnkonventionen (Barnombudsmannen, 2008). Barnkonventionen gäller för alla barn som lever i ett land som är med i konventionen. Konventionen har fokus på de enskilda barnens rättigheter. Varje människa under 18 år skall räknas som barn och är därmed

innefattad i barnkonventionen. Barnets bästa skall komma i första hand och konventionen slår fast att alla barn skall ha rätt till att leva och utvecklas. Detta innefattar inte bara barnets fysiska välmående utan även den psykiska. I barnkonventionen garanteras barnets rätt till skydd från olika typer av kränkningar. Barnens rätt till sina föräldrar slås fast, om inte detta innebär en fara för barnet.

Barnkonventionen är en del av den internationella folkrätten och skall se till att barnets bästa är grundpelaren som främsta punkt vid åtgärd hos ett barn som far illa (Hodgkin & Newell, 2008).

Tidigare forskning

Det bedrivs en hel del forskning om familjehemsplacerade barn, ofta med fokus på hur det går för dem i vuxenlivet. Problemet, som del Valle, Bravo, Alvarez och Fernanz (2007) påpekar är att innebörden av vården kan variera ganska mycket mellan länder, samt att metastudier och stora forskningsöversikter inte alltid gör skillnad på anledningen till placering när de beräknar utfall av vården, eller för den delen beskriver vårdformen tillräckligt noggrant. Det kan ha stor betydelse om barnet eller ungdomen placerats på grund av eget beteende eller av miljöskäl, samt om barnet eller ungdomen var placerad på institution, i ett gruppboende eller i ett familjehem.

I en engelsk studie intervjuades 58 barn under 12 år. Även barnens familjehemsföräldrar, socialarbetare och biologiska familj undersöktes (Schofield, Beek, Sargent & Thoburn, 2005). Resultaten tydde på att barn som växer upp i familjehem ofta hamnar i lojalitetskonflikter. De har å ena sidan sina familjehemsföräldrar som står för deras dagliga omvårdnad och trygghet, och å andra sidan sina biologiska föräldrar till vilka barnen kan ha blandade känslor av kärlek och oro. Barnen i studien hade dock ofta utvecklats positivt under tiden i familjehem.

Det var inte ovanligt att barnen hade kontakt med sina mödrar, om dessa var i livet, eller andra släktingar såsom morföräldrar. Kontakt med fäder var något mer begränsat, av olika skäl. Vad gällde hur barnen hanterade det att bo i familjehem var det vissa som såg det som en fördel, något som i kontakt med jämnåriga kunde leda till nya kontakter. Andra barn höll det hemligt i största möjliga utsträckning. Socialarbetarna verkade inte vara några viktigare figurer i barnens liv, men inget av barnen sa att de inte ville träffa dem eller att de tyckte illa om dem. Den främsta skyddande faktorn som gjorde en placering stabil föreföll vara en bra relation mellan barnet och familjehemsföräldrarna. Vissa familjehemsföräldrar hade fortfarande kontakt med barn de hade tagit hand om tidigare, och såg dem och deras barn som en del av familjen.

I Australien intervjuade Fernandez (2006) 59 barn i åldrarna 7 till 15 år, först 4 månader efter placering i familjehem och sedan efter 12-24 månader. Barnens familjehemsföräldrar och socialsekreterare intervjuades också. En majoritet av barnen hade blivit omhändertagna på grund av föräldrarnas missbruk eller psykiska ohälsa. De vanligaste känslor barnen berättade om fyra månader efter placering var att de var ledsna, oroliga och kände sig ensamma. Vid uppföljningsintervjuer ett till två år senare, då barnen bodde i samma familjehem som vid det första intervjutillfället, visade det sig att barnen i mindre utsträckning kände sig ledsna, oroliga och ensamma.

De barn som hade en fungerande relation till sin biologiska mor hade oftast lättare att komma överens med sin familjehemsfamilj. I största allmänhet verkade barnen komma bra överens med sin familjehemsfamilj. Detta var mindre vanligt förekommande hos de barn som var äldre när de placerades. Det var också vanligare att barn som hade haft många placeringar bakom sig hade svårare att komma överens med familjehemsfamiljen. Kontakt med den biologiska familjen var något som uppskattades av nästan alla barnen. Många ville ha mer kontakt än vad de hade.

Som en del i ”Barn i kris” projektet undersökte Lindén (Lindén, 1998, i Cederblad, 2005) 27 ungdomar i åldrarna 13-16. Dessa var placerade i familjehem i Malmö mellan 1981 och 1982. Ungdomarna intervjuades först två till tre månader in i placeringen och sedan två år efteråt. Intervjuer med deras biologiska mödrar utfördes också. Under tiden ungdomen var i familjehem ökade det känslomässiga avståndet mellan ungdomen och den biologiska modern för 11

av de 27 undersökta. Endast 6 av 27 hade fått en ökad närhet i kontakt med modern. Vid uppföljningen två år senare hade 20 av 27 ungdomar flyttat från familjehemmet av olika orsaker, ett flertal hade rymt och i sex fall hade familjehemmet tagit initiativ till avslutning av placering. De flesta av ungdomarna var placerade på grund av eget beteende.

Hynsjö (2001) genomförde åtta intervjuer med vuxna, fyra män och fyra kvinnor, som blev placerade när de var mellan fem och tio år gamla. Resultaten visade att relationerna med ursprungsfamiljen i vissa fall var nära och i andra fall mindre nära. Ett mindre antal hade en sporadisk relation med sina biologiska föräldrar. Alla hade i princip någon form av föräldrakontakt under placeringstiden. Det var inte så många som hade kontakt med sin biologiska far under placeringstiden. Resultaten tydde på att det inte var avgörande för syskonkontakt i vuxen ålder att ha varit placerad tillsammans. Syskonkontakt hade emellertid blivit viktig för många i vuxen ålder.

Angående relationerna med familjehemmet kände en majoritet att de knutit an till familjehemsföräldrarna, samt hade en relation till dem idag. Familjehemmets biologiska barn var även viktiga för informanterna i vuxen ålder. Alla intervjuade var i stort sätt nöjda med sina liv när de intervjuades.

En uppföljning av 47 unga vuxna som varit placerade 1992 i Lidköpings kommun resulterade i intervjuer med 18 unga vuxna över 18 år (Moberg-Hovmark & Folker, 1996, i Cederblad, 2005). Det visade sig i studien att hälften hade kontakt med ena eller båda av de biologiska föräldrarna, sju hade ingen kontakt med någon av föräldrarna trots att de var i livet. Sexton av 18 uppgav vid intervjutillfället att de var nöjda med sin livssituation, fyra hade arbete, sju var arbetssökande och sju studerade. Tolv hade egen bostad, fyra bodde kvar i familjehemmet. De sex som hade placerats innan de fyllde sju år ansåg att deras familjehemsföräldrar var deras familj. Detta gällde även de fyra som placerats hos biologiska släktingar. De som hade placerats senare i barndomen ansåg att deras biologiska familj var deras riktiga familj, men att familjehemsföräldrarna ändå var viktiga vuxna i deras liv. Sexton av 18 intervjuade hade kontakt med sina biologiska syskon.

Andersson (2004, 2005) har under flera år följt 21 barn som var placerade i Malmö åren 1981-1982. Andersson kom fram till att barnen i huvudsak såg sig själva som andra barn. De verkade inte se sig själva som väsentligt annorlunda än andra barn i deras närhet utifrån det faktum att de var placerade i familjehem. En bibehållen relation till de biologiska föräldrarna, främst modern, föreföll vara positivt för barnen. En bra relation mellan de biologiska föräldrarna och familjehemsföräldrarna verkade även vara bra för barnen.

Vid det sista uppföljningstillfället, då barnen alla var vuxna, uppgav en majoritet av gruppen som från början hade bedömts ha trygg anknytning att de både hade det bra och mådde bra. De hade kontakt med både den biologiska familjen och familjehemmet. I den del av gruppen som hade bedömts ha osäker (undvikande eller ambivalent) anknytning var det fler som hade det mindre bra socialt, med komplicerade och ibland mindre tillfredsställande relationer till sin biologiska familj och familjehemsfamilj. Sju av de 21 hade som vuxna problem med missbruk och kriminalitet. Dessa hade inte ett specifikt anknytningsmönster gemensamt. Andersson (2005) påpekade att anknytningsmönster inte var den enda faktor som påverkar hur det skall gå för barn i vuxenlivet, men att anknytningsteori var ett värdefullt perspektiv för att förstå relationer.

Sundell, Vinnerljung, Löfholm och Humlesjö (2004) genomförde en studie som byggde på akt- och registerdata för 272 barn födda 1968-1975. De områden som bland andra undersöktes var föräldraskap, kriminalitet, försörjningsstöd samt psykiatrisk vård när personerna var

mellan 21 och 25 år gamla. Resultaten visade att de barn som hade varit placerade utanför hemmet var unga föräldrar i högre utsträckning än jämförelsegruppen. De förekom även oftare i kriminalregistret, hade längre perioder av försörjningsstöd samt hade vårdats inom psykiatri i högre utsträckning.

I en registerstudie av Vinnerljung (1996) jämfördes 107 vuxna som tidigare varit placerade i familjehem med deras 128 syskon som inte hade blivit placerade. Områden som bland andra undersöktes var mortalitet och sociala positioner i vuxen ålder. De tidigare placerade barnen jämfördes både med sina icke placerade syskon och normalpopulationen. Resultaten visade att de som hade placerats inte skilde sig i något större avseende från de syskon som inte placerades. För båda grupperna gällde att de hade en sämre social position samt högre risk för en för tidig död än normalpopulationen. För männen gällde att de oftare förekom i belastningsregistret, hade lägre utbildningsnivå, svårare att försörja sig och sämre hälsa än normalpopulationen. För kvinnor gällde att de oftare fick barn i tonåren, hade lägre utbildningsnivå samt levde i splittrade familjer i högre utsträckning.

I en registerstudie omfattande 298 tidigare familjehemsplacerade barn i Stockholm, följdes dessa upp i vuxen ålder (Malmström, 1993, i Cederblad, 2005). Forskaren fann att de som placerades i tidig ålder hade lägre risk för missbruksproblem än de som placerades senare under barndomen. Ökad risk för missbruk följde av flera placeringar under uppväxten. De som placerades på grund av eget beteende visade sig ha klarat sig sämre än de som placerats på grund av miljö, inte osannolikt att förklaringen delvis kunde vara att de som placerats på grund av eget beteende redan hade utvecklat ett missbruk. Nittio procent av de som placerats på grund av miljö klarade sig bra.

Hansson och Knutsson (1998) gjorde en uppföljande studie av 29 vuxna som tidigare varit familjehemsplacerade. De 29 vuxna intervjuades och fick även göra ett KASAM-test.

Ett flertal uppgav att de inte ansåg att tiden i familjehemmet hade påverkat dem eller deras liv idag. Speciellt gällde detta de som placerades i sina familjehem i tonåren. En del hade mycket kontakt med sina biologiska föräldrar, modern var oftast viktigare än fadern. Hälften hade viss kontakt med sina biologiska föräldrar och några hade ingen kontakt alls. De som inte hade någon kontakt alls hade tillbringat större delen av sin barndom i ett familjehem dit de kom som små barn. För ett flertal var familjehemsföräldrarna viktiga även efter att placering avslutades. Detta gällde de som växte upp hos sina morföräldrar och de som växte upp i samma familjehem från det att de var små. De personer som de intervjuade uppgav stod dem närmast idag var ofta partners, syskon eller biologiska föräldrar.

De flesta uppgav att de inte hade känt en tillhörighet i familjehemmet. Undantaget var de som placerades hos släktingar och de som hade blivit adopterade av sitt familjehem.

En del hade psykiska problem i vuxen ålder, men en majoritet var friska. En tredjedel hade blivit dömda för brott och ett flertal hade grundskola som högsta utbildning. Alla hade egen bostad, ett flertal hade arbete och en majoritet klarade sig ekonomiskt. Många hade sambo och egna barn. Gällande kontakt med socialtjänsten under tiden i familjehem uppgav många att de inte kände att de blev lyssnade på samt efterlyste en mer noggrann kontroll av hur barn har det i familjehemmet (Hansson & Knutsson, 1998).

Från 2003 till 2004 intervjuade socialarbetare i Örebro åtta tidigare placerade ungdomar mellan 19 och 26 år (Ångman, 2004). För ett flertal av de intervjuade var placeringen något som ledde till att de kunde avsluta sin skolgång. För alla var de biologiska föräldrarna de viktigaste personerna för dem, oavsett om de hade kontakt med dem eller inte. Ungdomarna hade varit med om både bra och dåliga placeringar, omplaceringar tillhörde inte

ovanligheterna. Flera påpekade att socialtjänsten hade varit för långsam med att omplacera när en placering inte fungerade. Flera hade bytt socialsekreterare under tiden i sitt familjehem, något som uppfattades som negativt av ungdomarna. Flera verkade också ha haft en negativ syn på sig själva utifrån det faktum att de varit ”fosterbarn”. De uttryckte att det definierade dem som personer på ett negativt sätt.

Uppföljningsmetod

Uppföljningsmetoden *Att lära av fosterbarn* eller ”Karlstadmodellen” som den kallas på familjehemsenheterna, utvecklades av Yvonne Aspling och Monica Westberg. Båda var då yrkesverksamma inom socialtjänstens barnavård i Karlstad. Metoden togs fram som ett projekt inom ramen för Karlstads socialförvaltnings Utvecklings- och utvärderingscentrum. Bakgrund till projektet var att arbetsgruppen uppmärksammade att de sällan visste något om hur det hade gått för barnen efter avslutad placering. De uppmärksammade att det i den aktuella forskningen fanns lite kunskap som var användbar för att förstå vad som skedde inom familjehemsvården.

Fördelen med *Att lära av fosterbarn* är att den är en komplett en guide för hur yrkesverksamma själva skall kunna bedriva uppföljningsarbete utan att för den sakens skull behöva uppfinna hjulet på nytt. Steg för steg ger Aspling och Westberg förslag på hur intervjun skall genomföras praktiskt, vad som är bra att tänka på innan och under intervjun och hur man kan använda materialet för det fortsatta utvecklingsarbetet på enheten. Samtalsguiden täcker in det mesta rörande barnets tid i familjehemmet, samt hur deras nätverk ser ut idag (Aspling & Westberg, 2000).

Metoden används idag på flera familjehemsenheter i Sverige. I Göteborgs stadsdelar Gunnared¹ och Majorna² pågår arbete med att börja använda metoden som en del det fortlöpande arbetet. I SDN Biskopsgården har uppföljningsarbete enligt metoden bedrivits i flera år³.

¹ Karin Mertala, enhetschef på Familjehemsenheten i Gunnared, personlig kommunikation, 2008-03-14.

² Kerstin Badreddine, enhetschef på Familjehemsenheten i Majorna, personlig kommunikation, 2008-02-26.

³ Ulla Hynsjö, familjehemssekreterare på Familjehemsenheten Hisingen, personlig kommunikation, 2008-03-11.

Teoretiska perspektiv

Val av anknytningsteori motiveras med att en stor del av frågeställningen handlade om relationer. Därför behövdes en teori som lämpar sig till att förklara dessa. Frågeställningen handlade dock om mer än relationer. Därför behövdes ytterligare en teori som hade ett bredare perspektiv. Antonovskys känsla av sammanhang (KASAM) valdes för att perspektivets fokus ligger på vilka faktorer det är som gör att livet kan fungera trots motsättningar – det är ett salutogent perspektiv.

Anknytningsteori

Den brittiska psykoanalytikern John Bowlby lade grunden till anknytningsteorin på 1940 talet. I hans arbete med kriminella pojkar föddes underlaget till anknytningsteorin, då han upptäckte att de känslomässiga banden till föräldrarna saknades. Bowlby hade en biologisk grundsyn för barnets utveckling. Det nyfödda barnet är i ett stort behov av skydd och denna instinkt är präglad i barnet redan vid födseln. Barnet söker sig då till sin omvårdare och knyter an till denna eller flera personer i barnets närhet. Bowlby menade att barnet i anknytningen till sin omvårdare skapar en varaktig relation till sina föräldrar. Föräldrarna i sin tur skall se barnet och uppfatta när barnet är i behov av närhet (Broberg, Granqvist, Ivarsson & Mothander, 2006).

Anknytningssystem

Anknytningen till modern är beroende på hur bra hon är på att lyssna på barnets signaler. Ett barns utveckling förutsätter en bra omvårdnad. Anknytningen utgör en grundläggande motiverande kraft där förälderns omvårdnad under det första levnadsåret är av yttersta vikt. Vad som är grundläggande från början är att barnet skall få ett eget jag och en bra självkänsla genom anknytningen. Barnet söker hela tiden efter kärlek och trygghet. För en bra anknytning skall uppstå skall dessa faktorer tillgodoses tidigt. Barnet använder då sin mor som en trygg bas under sin utveckling och utforskande av världen. Vid ett halvår så har barnet knutit an till de personer som ger dem den omvårdnaden de behöver för att överleva. Det är dessa personer som omger barnet som blir deras anknytningsobjekt. Det är den känslomässiga kontakten som avgör vem som blir utvald av barnet. Här beskriver Bowlby ett mer psykologiskt band mer än ett biologiskt. Anknytningsbeteendet sätts in då i de situationer där barnet söker tröst eller är i behov av tillsyn (Bowlby, 1994).

Bowlby samarbetade med Mary Ainsworth och de sammanfattade anknytningen som en grupp känslomässiga band i sex punkter. Dessa sex punkter sammanfattas utifrån Broberg m.fl. (2006):

1. Har varaktighet över tid
2. Riktas mot en specifik individ som inte är utbytbar
3. Har känslomässig relevans för individen
4. Kännetecknas av att personerna söker varandras närhet
5. Innebär att personerna upplever obehag vid ofrivillig separation från den andre.
6. Att den som är anknuten söker trygghet, tröst och beskydd hos sin anknytningsperson.

Den sistnämnda är den som gör relationen till en anknytning. Om barnet får trygghet och beskydd när den söker den andres närhet kallas anknytningen trygg, medan den kallas otrygg om närhetsökandet inte leder till förhöjd känsla av trygghet och beskydd (Broberg m.fl., 2006).

En person kan knyta an till en annan i vilken ålder som helst, det är inte något som enbart kan inträffa under det lilla barnets första år. Dessa nya anknytningsrelationer ser dock annorlunda ut mellan två vuxna än mellan barn och vuxen då anknytningsrelationen mellan två vuxna är mer jämbördig. Ekon av tidigare anknytningsmönster stannar dock kvar hos individen i dessa nya, annorlunda relationer (Schofield & Beek, 2007).

En trygg bas

När det lilla barnet utforskar världen är det viktigt att det kan använda sin anknytningsperson som en trygg bas att återvända till om något skrämmer barnet. Om barnet vet det inom sig att anknytningspersonen kommer att finnas tillgänglig ifall barnet så behöver gå anknytnings-systemet på lågvarv och barnet kan använda sin energi till att utforska omgivningen (Schofield & Beek, 2007).

Bowlby och Ainsworth beskrev begreppet en trygg bas som att barnet är biologiskt förberett på att använda omvårdnadspersonen som en trygg bas för undersökande av omvärlden och en ohotad hamn att återvända till när omvärlden tolkas som farlig (Broberg m.fl., 2006).

Barnet behöver inte enbart närhet och trygghet, det behöver även experimentera och utforska världen och andra personer med sina egna förmågor. Barn leker och prövar sig fram med det inbyggda beteendemönstret som barn använder sig av vid en stark trygghetsupplevelse.

Ett barn som inte visar sig att vilja utforska världen utan bara söker närhet kan oftast inte ses som tryggt. En blandning mellan utforskning och kontaktsökande kan man se som ett bra tecken för en trygg anknytning (Bowlby, 1994).

Anknytningen beskrivs som ett *beteendesystem*, med syftet att skydda och socialisera barnet. Nyfikenhet, experimenterande och lek utgör ett annat beteendesystem, benämnt *utforskande-systemet*. Detta fungerar komplementärt till anknytningssystemet och tar alltså över i alla situationer då barnet upplever trygghet. Systemet har till uppgift att utveckla barnets förmåga att självständigt hantera omvärlden. Utöver dessa system finns även hos anknytningsobjektet ett *omvårdnadssystem*. Både anknytningssystemet och omvårdnadssystemet är två tydliga beteendesystem där anknytningen är hos barnet och omvårdnaden är hos föräldern. Anknytnings-omvårdnadsrelationen är en ojämlik relation där barnet får och föräldern ger (Broberg m.fl., 2006).

Inre arbetsmodeller

Genom interaktion till sina anknytningspersoner skapas det inom barnet inre arbetsmodeller av hur världen fungerar, om barnet kommer att få sina behov tillgodosedda eller ej. Dessa inre arbetsmodeller är inte skrivna i sten, utan kan förändras under barnets liv genom interaktioner med andra som ger barnet andra erfarenheter av mänskligt samspel. Barn kan lära om och lära nytt vad gäller deras inre arbetsmodeller. Konkreta erfarenheter bildar barnets mentala representationer av sig självt, andra och relationer, vilka inom anknytningsteori benämns inre arbetsmodeller. Inre arbetsmodeller är det som ligger till grund för på vilket sätt barnet visar anknytningsbeteende (Schofield & Beek, 2007). Man kan tänka sig inre arbetsmodeller som

en karta, ritad utifrån erfarenheter av konkreta situationer i relationer till anknytningspersoner, men även med andra personer i barnets omgivning. Kartan visar vad som har hänt förut och baserat på det visar den vad man kan förvänta sig skall hända i framtida situationer.

Minnen av erfarenheter påverkar inre arbetsmodeller, men inre arbetsmodeller påverkar i sin tur hur erfarenheter och situationer uppfattas och hur dessa lagras i minnet. Det förefaller vara enklare att tolka verkligheten så att den stämmer överens med de inre arbetsmodellerna, än att låta nya erfarenheter förändra dem (Schofield & Beek, 2007). Vi ser gärna vad vi vill se, eller det vi förväntar oss att se. Om vi inte ser det vi förväntar oss, tolkar vi gärna det vi ser så att det passar vår förståelse av verkligheten. Fördomar är ett exempel på detta. Precis som med fördomar går inre arbetsmodeller att förändra, men det kan vara nog så svårt under vissa omständigheter.

Inre arbetsmodeller förändras genom interaktion med omgivningen. När det gäller barn som har varit med om svåra saker har de ett större motstånd mot förändring av de inre arbetsmodellerna än barn som inte varit med om liknande svåra saker. Detta på grund av att de ofta har svårt att lita på andra och att de är mest fokuserade på att överleva. Kontrollbehov vilket härstammar ur känslan av att man inte kan lita på folk kan ligga dessa barn i fatet. Det gör det svårare för dem att lära om och lära nytt när de kommer till situationer där deras inre arbetsmodeller fungerar mindre väl för att lösa situationen på ett bra sätt, eller lära sig av den. Men barn är också individer, och som sådana reagerar olika barn på olika sätt. Vissa barn kan ha mycket svårt att anpassa sina inre arbetsmodeller efter nya erfarenheter, andra barn har lättare för detta och förändringen går för dem snabbare i nya situationer (Schofield & Beek, 2007). Det finns alltid hopp om att barn som har varit med om svåra saker skall kunna lära nytt och lära om. Hade detta hopp inte funnits med stöd i forskning, hade familjehemsvården förmodligen inte heller funnits.

Trygga och otrygga anknytningsmönster

Anknytningsmönster delas upp i trygga och otrygga. Fyra kategorier har identifierats, från början var de tre. En av dessa mönster betecknas som trygg, och det heter den också. De tre andra betecknas som otrygga och dessa är undvikande, ambivalent och desorganiserad. Det är värt att notera att stark anknytning och trygg anknytning *inte* är samma sak. Anknytning kan vara stark men ändå undvikande, ambivalent eller desorganiserad. Att den är stark säger inget om kvalitén på relationen eller hur bra den är för barnet. Det finns även risk att om man tänker anknytning i former av stark och svag, att en stark anknytning uppfattas som något positivt för barnet och i värsta fall misstolkas som trygg, vilket den inte alls behöver vara (Schofield & Beek, 2007).

En annan sak Schofield och Beek (2007) påpekar är vikten av att skilja mellan organiserade (undvikande och ambivalenta) och desorganiserade anknytningsmönster. Undvikande och ambivalent anknytningsmönster fungerar nämligen upp till en viss grad, då barnet har tillgång till vissa strategier för att få tillvaron att fungera. Ett desorganiserat anknytningsmönster innebär däremot att barnet saknar sådana strategier. Det enda som eventuellt kan stå till buds vid ett desorganiserat anknytningsmönster är att försöka kontrollera omgivningen i en annars okontrollerbar värld. Det är desorganiseringen som är skadligast för barnets utveckling, inte otryggheten i anknytningsmönstret.

Trygg anknytning

Trygg anknytning utvecklas genom att barnet lär sig av erfarenhet genom interaktion med sina anknytningspersoner att barnet är älskat och att det kommer att få sina behov av mat, trygghet och närhet tillgodosedda. Problem kan lösas och vid fara kan man få skydd eller tröst. Ett sådant barn har sannolikt ett gott självförtroende och litar på andra. Allt är inte dans på rosor, men motgångar är hanterbara och det hela faller ut väl. Som tonåring kan den ge en ganska nyanserad bild av sig själv och andra. Som vuxen har personen i allmänhet ett gott självförtroende, en plan inför framtiden och lyckas ofta etablera sig i vuxenlivet utan större problem. Personen har kvar sin trygga bas från barndomen i form av föräldrar och andra viktiga personer, men inleder nya relationer för att bredda sin sociala horisont. Att detta är en stabil vuxen individ betyder inte att han eller hon är immun mot alla livets motgångar eller att allt med nödvändighet kommer att gå bra. Individen har dock ofta ett socialt nätverk som kan hjälpa honom eller henne om svåra saker händer (Schofield & Beek, 2007).

Trygg anknytning kan också uppnås senare i barndomen och även i tonåren, genom erfarenheter som ändrar de inre arbetsmodellerna i en riktning som mer stämmer överens med ett tryggt anknytningsmönster. Nya familjer, relationer till lärare, vänner och även terapeuter kan få till stånd denna förändring. Till och med äktenskap kan vara en brytpunkt som ändrar anknytningsmönster till tryggt istället för något av de andra tre enligt en studie av Quinton och Rutter 1988 (i Schofield & Beek, 2007). Detta kan föra tankarna till uttrycket ”maskrosbarn” vilket syftar på individer som antas ha klarat sig bra trots motgångar, eller mot alla odds.

Avseende föräldraskap förefaller det inte finnas någon skillnad på barn vars föräldrar har ett ursprungligt tryggt anknytningsmönster och de barn vars föräldrar har förvärvat ett sådant senare i barndomen eller tonåren (Schofield & Beek, 2007).

Undvikande anknytning

Undvikande anknytning utvecklas genom att barnet lär sig av erfarenheter att inte förvänta sig uppmärksamhet när det försöker få denna. Barnet lär sig även att inte förvänta sig att få sina behov tillgodosedda. Anknytningspersonen upplever barnets krav på uppmärksamhet som jobbiga, och kan som exempel reagera på barnets gråt genom att ignorera den eller att bli arg på barnet. Fysisk närhet är också något som anknytningspersonen har svårt att ge barnet. Detta resulterar i att barnet börjar undertrycka sina känslor och behov. Barnet växer upp med upplevelsen av att dess känslor inte är viktiga, vilket leder till att det även betraktar andras känslor som oviktiga.

Barnets inre arbetsmodeller är bestående av att det inte är älskat, men att det klarar sig självt. Andra människor betraktas som opålitliga och påträngande.

En vuxen individ som har ett undvikande anknytningsmönster försöker balansera sina behov av trygghet och relationer med behovet av att utforska världen. Detta gäller på alla områden i vuxenlivet. Det är inte ovanligt att en person som har undvikande anknytningsmönster lyckas ganska bra i vuxenlivet (Schofield & Beek, 2007).

Ambivalent anknytning

Ambivalenta anknytningsmönster utvecklas genom att barnets anknytningsperson är inkonsekvent i sitt gensvar när barnet visar att det vill ha uppmärksamhet. Barnet lär sig att dess

strategier endast fungerar ibland, och barnet kan inte förutspå vilken reaktion det kommer att få när det till exempel gråter eller söker närhet. Detta leder till att barnet får anamma en ihärdighet. När barnet vill ha uppmärksamhet måste detta vara övertydligt. Barnet visar sina känslor ofta och tydligt, för att på så sätt försöka få anknytningspersonen att bli mer konsekvent i dess gensvar. Barnet kan alternera mellan att använda hot och manipulation för att försöka få andra att göra som barnet vill (Schofield & Beek, 2007).

Barnet lär sig dock att inte lita på anknytningspersonen, något som förs över på alla andra individer också. Ett barn med ambivalent anknytningsmönster kan ha mycket svårt att lita på andra människor. Ofta osäkert på vad andra tycker om det drivs ändå barnet av en längtan efter att bli omtyckt, men blir ofta besviken på andra. Barnet kan dock fungera ganska väl i sociala relationer till jämnåriga. Barnet kan även vara uppfyllt av ångslan, vrede och visa extrema och oförutsägbara känslor, vilka kan försvåra relationer till jämnåriga. Ett barn som har ett ambivalent anknytningsmönster har inre arbetsmodeller som domineras av barnets behövande och beroende självbild, och en bild av andra som eventuellt kärleksfulla men opålitliga (Schofield & Beek, 2007).

En vuxen med ett ambivalent anknytningsmönster kan uppleva världen i antingen eller, speciellt gällande relationer. Sökandet efter ovillkorlig kärlek, något som saknades i barn-
domen, fortsätter i vuxenlivet och det gör också sökandet efter den perfekta relationen till en annan individ. Den vuxne blir dock ofta besviken på andra människor, delvis för att han eller hon förväntar sig att bli besviken, men även på grund av att han eller hon inte kan se eller acceptera alla de nyanser av grått som existerar i mellanmänskliga relationer (Schofield & Beek, 2007). Hoppet om att andra människor är pålitliga finns dock, trots föreställningar om att man egentligen inte kan lita på andra.

Desorganiserad anknytning

Ett barn som utvecklar ett desorganiserat anknytningsmönster har erfarenheter av att dess anknytningsperson är själv rädd eller skrämmande när barnet vill ha uppmärksamhet. För att bli av med sin ångest behöver barnet kunna återvända till sin trygga bas för att få tröst och bli lugnat. Det som händer är att barnet bemöts med rädsla, eller blir skrämt istället för att det genom interaktion med sin anknytningsperson blir lugnare och mindre ångestfyllt. Den trygga basen som barnet behöver kan det inte finna hos anknytningspersonen. Barnet kan inte heller hitta någon strategi för att kunna få sina behov av trygghet tillgodosedda. Barnet knyter an till sin anknytningsperson, men behöver utveckla inre skydd mot den ångest som anknytningspersonen orsakar eller inte kan avlägsna (Schofield & Beek, 2007).

När barnet blir äldre försöker det hitta vägar att skydda sig självt, för att oavsett vad barnet gör kan reaktionen från anknytningspersonen bli aggression eller rädsla. Det kan innebära att barnet istället för att inta rollen som offer tar på sig rollen som befriaren, förövaren eller vårdaren i förhållande till anknytningspersonen. Dessa roller kan skifta ganska fort. Ett sådant anknytningsmönster kan vara mycket skadligt för barnets utveckling, och är vanligare förekommande bland barn som har blivit utsatta för våld och/eller vanvård än bland barn som inte har blivit det (Schofield & Beek, 2007).

En vuxen med ett desorganiserat anknytningsmönster löper högre risk för psykiska problem, kriminalitet och relationsproblem. Den har svårt att relatera till andra människor, är rädd för avvisande och kan i största allmänhet ha ganska stora problem i vuxenlivet. Möjlighet för

förändring av de inre arbetsmodellerna i relationer med andra människor finns dock alltid (Schofield & Beek, 2007).

Tänkbara reaktioner när barn flyttar till ett familjehem

Alla barn är individer, och kan reagera olika på liknande omständigheter, oavsett vilket anknytningsmönster de kan tänkas ha. Nedanstående avsnitt om tänkbara reaktioner när ett barn med ett visst anknytningsmönster flyttar till ett familjehem skall ses som exempel, inte generaliseringar.

Ett barn med *trygg anknytning* kommer att reagera med en känsla av förlust när det separeras från sina föräldrar. Det har dock, på grund av sina väl fungerande inre arbetsmodeller ganska goda förutsättningar att tryggt knyta an till nya personer. Att lära sig nya regler i en ny familj och orientera sig i ett nytt område är utmaningar som barnet oftast klarar av att möta.

Ett litet barn med *undvikande anknytning* kan verka tyst och lättskött, men kan vara svårt att få kontakt med känslomässigt. Det är sannolikt att barnet forstätter att använda sina strategier som innebär att barnet undviker att visa känslor, undviker nära kontakt och försöker i största möjliga mån ta hand om sig självt.

Ett barn med *ambivalent anknytning* kan uppfattas som ganska passivt och hjälplöst, men även mer krävande och argt. Barnet kan i början behandla sina familjehemsföräldrar med antingen avsaknad av tillit eller väldig entusiasm. Det dröjer inte länge innan barnet reagerar mycket starkt på ordet ”nej”, vilket triggar igång dess vrede och rädsla inför att bli övergiven. Barnet kan vara mycket krävande vad gäller uppmärksamhet och fysisk närhet. En tid in i placeringen kan barnets charmiga och öppna beteende slå över till arg och utmanande. Intensiteten i dessa olika beteenden kan variera beroende på vad barnet tidigare har varit med om.

Barn med *desorganiserad anknytning* kan ha olika beteenden som syftar till att hålla andra på avstånd. Barnet kommer sannolikt att försöka undvika att tillåta familjehemsföräldrarna att få kontakt med det i största möjliga mån. Barnet kan vara aggressivt och försöka provocera fram bestraffning, eller mycket fogligt men ändå distanserat. Ett barn i skolåldern kan komma att känna mycket ångest inför att komma till ett familjehem, trots att det ändå kan känna att det är någorlunda mer säkert på det nya stället. Ett barn som har känslan av att det har blivit bortlämnat eller borttagit från sin tidigare familj kan komma att försöka provocera fram avvisande igen. En tonåring med ett desorganiserat anknytningsmönster kan ofta ha utvecklat utagerande beteenden som på olika sätt kan provocera eller oroa omgivningen (Schofield & Beek, 2007).

Forskning har visat att barnets anknytningsmönster inte är den enda faktor som är av betydelse för vilken anknytning små barn utvecklar till sina familjehemsföräldrar. Vilket anknytningsmönster familjehemsföräldrarna själva har och hur de bemöter barnet har stor betydelse för vilket anknytningsmönster barnet får (Dozier, Stovall, Albus & Bates, 2001).

KASAM

Aaron Antonovskys (2005) känsla av sammanhang (KASAM) är ett begrepp som innefattar tre komponenter; begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet vilka tillsammans bildar individens upplevelse av känsla av sammanhang i sin livssituation. Antonovskys tes var att en hög känsla av sammanhang gjorde individen mer motståndskraftig mot negativa effekter av motgångar i livet. Perspektivet är salutogent, det vill säga att dess fokus är på friskfaktorer, på

det som gör att vi orkar gå vidare i livet trots svåra motgångar. Antonovskys strävan var att förklara varför vissa människor klarar sig trots ibland stora motgångar.

Ett utmärkt exempel på detta är de kvinnor som inspirerade Antonovsky att påbörja sin forskning som senare skulle leda fram till myntandet av begreppet KASAM. Antonovsky uppmärksammade att en relativt stor grupp kvinnor (29%) som hade överlevt Nazisternas koncentrationsläger under andra världskriget uppgav på 70-talet att de hade en ganska god fysisk och mental hälsa. I kontrollgruppen var denna siffra 51%. Poängen var att dessa kvinnor egentligen inte borde ha uppgett att de var vid ganska god psykisk och fysisk hälsa. De borde naturligtvis ha mått dåligt och varit sjukliga, med tanke på vad de fick uppleva i lägren. Nu var det inte så, och det var det som Antonovsky ville förklara med sitt begrepp KASAM. Nedan följer en närmare förklaring av begreppets tre huvudkomponenter, alla hämtade från Aaron Antonovskys bok *Hälsans mysterium* (2005).

Begriplighet

Begriplighet växer fram genom erfarenheter av hur världen fungerar. Om den är förutsägbar eller inte inverkar på om känslan av begriplighet blir hög eller låg. Hög begriplighet innebär att inre och yttre stimuli upplevs av individen som förnuftsmässigt sammanhängande, ordnad och tydlig i motsats till kaotisk, slumpmässig, överraskande och oförklarlig. En person med hög begriplighet förväntar sig att de upplevelser och eller erfarenheter som väntar kommer att vara förutsägbara, och att när de kommer som överraskningar att de ändå kommer att gå att ordna och förklara. Hög begriplighet innebär inte att personen med glädje ser fram emot motgångar såsom krig, död eller misslyckanden, men när dessa ändå inträffar förmår personen att göra dem begripliga. Det är tråkigt det som har hänt, men jag förstår varför skulle kunna vara en passande fras gällande begriplighet.

Hanterbarhet

Känslan av hanterbarhet växer fram genom erfarenheter av belastningsbalans, eller obalans för den delen. Om individen genom livet har genomgående erfarenheter av högre krav än han eller hon kan bemästra lär känslan av hanterbarhet vara ganska låg. Vad gäller hanterbarhet handlar det rent konkret om i vilken grad individen upplever att han eller hon har de resurser som krävs för att bemästra problem eller situationer som vi alla oundvikligen ställs inför i livet. Vad gäller dessa resurser kan det vara både resurser som individen själv förfogar över eller resurser som kontrolleras av andra. Antonovsky exemplifierar dessa andra som make, läkare, vänner, gud och historien. Det är tråkigt det som har hänt, men jag vet hur jag skall ta mig igenom det och jag vet att jag kan det, själv eller med andras hjälp.

Meningsfullhet

Känslan av meningsfullhet växer fram hos individen genom erfarenheter av medbestämmande under hela livet, även och kanske i synnerlighet i barndomen. Om de två första komponenterna är kognitiva är denna tredje känslomässig. Meningsfullhet kan betraktas som begreppets motivationskomponent. Meningsfullhet handlar om känslomässig investering i livsområden, i vilken grad individen anser att livet och dess många fallgropar är värda mödan, värda att kämpa för och investera energi i. En individ med hög meningsfullhet kämpar på när motgångar uppenbarar sig. En individ med låg meningsfullhet är mer benägen att ge upp eftersom det ändå inte är någon idé, det är inte värt att kämpa för och det spelar ingen roll. Antonovsky ansåg att meningsfullhet var den viktigaste av de tre. Utan motivation skulle de andra två komponenterna sjunka med tiden.

För att känslan av sammanhang skall anses vara hög är det inte nödvändigt att alla tre komponenterna är höga. När begreppet testades genom en mängd personliga intervjuer visade det sig att det var vanligt att en komponent var lägre än de andra två (hos personer som ansågs av andra ha klarat sig bra trots motgångar) men att detta kompenseras av höga poäng på de två andra komponenterna. Det är dock av vikt vilken komponent det är som är lägst. Hög hanterbarhet är beroende av hög begriplighet. Hög begriplighet är dock inte lika beroende av hög hanterbarhet. Man kan förstå men ändå inte ha de resurser som krävs för att klara av situationen. Det är dock svårt om förhållandet är omvänt – resurserna finns, men individen förstår inte situationen i sin kaotiska och oförutsägbara värld. Meningsfullhet inverkar också på de andra två komponenterna. Som påpekades ovan kan meningsfullhet ses som en motivationskomponent. Om en individ har hög meningsfullhet och hög begriplighet men låg hanterbarhet fungerar faktorn meningsfullhet som en motor att söka de resurser som krävs, vilket kan resultera i högre hanterbarhet. Omvänt kan det vara så att hög begriplighet och hanterbarhet men låg meningsfullhet kan relatera i att inget blir gjort ändå – för att det ändå inte är värt mödan. Om individen har hög begriplighet men låg hanterbarhet och låg meningsfullhet lär det kunna resultera i att begripligheten också sänks (Antonovsky 2005). Detta sista förhållande kan förtydligas i följande påstående: Jag förstår problemet men kan inte göra något åt det och dessutom är det inte värt besväret. Därav spelar det inte så stor roll om jag förstår eller inte, och det kan väl vara så att jag egentligen inte förstår ändå.

Precis som i anknytningsteori är föräldrarna (eller det sociala arvet) en viktig faktor. Det är mer sannolikt, enligt Antonovsky, att föräldrar med hög KASAM påverkar sina barn i samma riktning (Antonovsky, 2005). KASAM kan enligt Antonovsky gå i arv. Det är inte omöjligt med tanke på hans resonemang om den "ärfvliga" faktorn av hög KASAM att även låg KASAM kan gå i arv.

Metod

Val av metod

Vi har valt metoden kvalitativa intervjuer på grund av hur vår frågeställning ser ut. Informanternas egna berättelser om sina erfarenheter intresserade oss. Val av metod var därmed för oss självklart. Intervjun, eller snarare samtalet, är många socialarbetares främsta arbetsredskap. Därför ligger metoden nära vår egen framtida yrkesutövning. Syftet med vår undersökning var att ta del av informanternas livshistoria. För att få fram denna lämpar sig intervjuer bra då vi som intervjuare är på plats, ställer frågor och utan mellanhänder får svaren direkt från informanten. Enligt Kvale (2007) är intervjuer en bra metod att välja när man vill lyfta fram den intervjuades egna upplevelser och få fram den intervjuades eget perspektiv på sitt liv.

Informanternas akter eller annan information om dem som finns på familjehemsenheten har vi inte tagit del av. Detta eftersom studiens syfte var att ta reda på informanternas egna erfarenheter, något man inte kan få fram genom att studera deras akter.

Intervjumetod

Kvale (2007) beskriver den kvalitativa forskningsintervjun som ämnesorienterad. Dess ämne är den intervjuades livsvärld och hans eller hennes relation till denna. Intervjuns syfte är att få fram, beskriva och förstå centrala aspekter av den intervjuades livsvärld.

Till vår hjälp i intervjusituationen hade vi en intervjuguide, eller en frågeguide. Frågeguiden, som baserades på teman i den ursprungliga frågeställningen, var till hjälp för intervjuaren för att hålla ordning under intervjun. Meningen var inte att intervjun skulle vara en serie av korta frågor och korta svar, eller ännu värre långa frågor följda av korta svar. Frågeguiden innehöll förslag på frågor i en viss följd, men intervjuaren hade frihet vad gällde att ändra ordningen på frågorna eller ställa följdfrågor. Intervjun blev därmed halvstrukturerad (Kvale, 2007).

Frågeguiden formades efter frågeställningarna. Ett antal öppna huvudfrågor lades in under varje frågeområde. Under varje huvudfråga fanns det ett antal delfrågor. Syftet med delfrågorna var att de skulle vara till intervjuarens hjälp om intervjun gick trögt. Intervjuguiden skulle följas, eftersom vissa frågor skulle ställas. Det var dock inte meningen att varje delfråga skulle ställas i tur och ordning. Vi ville tillåta informanterna avstick från vägen i hopp om att detta skulle berika vårt material.

Urval och genomförande

Vårt sökande efter informanter började med att vi bokade ett möte med en familjehemsenhet i Göteborg där vi tidigare etablerat kontakt. Vid mötet närvarade chefen för familjehemsenheten och en familjehemssekreterare. Under mötets gång kom vi överens att vi skulle skriva en förfrågan som skulle skickas via familjehemsenheten till 50 personer födda 1978-1983. De skulle ha varit placerade i familjehem minst sex månader. De skulle ha flyttat från familjehemmet till en egen bostad. Av praktiska skäl skulle de bo i Göteborgsområdet. Dessutom skulle personer med missbruk och/eller psykisk ohälsa undantas från urvalet, i den mån familjehemssekreterarna hade kännedom om detta.

Av 50 utskickade förfrågningar inkom sex svar till familjehemsenheten. Fem personer intervjuades, en föll bort på grund av att vi fick inte tag i denna. Vi tog även kontakt med

ytterligare en familjehemsenhet i Göteborg. Vi fick ett positivt svar från en person. Detta var ganska sent in i uppsatsarbetet så vi kände oss tvungna att tacka nej med hänvisning till tidsbrist.

Alla informanter kontaktades per telefon. Vid telefonsamtalet förklarades studiens syfte och att medverkan var frivillig. Tre intervjuer genomfördes i informantens hem, två genomfördes i Universitetets lokaler. Innan intervjun påbörjades gjorde vi klart för informanten att han eller hon skulle vara anonym, samt att medverkan var frivillig. Vi förklarade också att vi skulle använda bandspelare. Vår ambition i intervjusituationen var att ingen skulle känna sig obekvämt eller påhoppad.

Intervjuerna las upp på så sätt att den ene av oss hade rollen som intervjuare och den andre antecknade och kunde ställa följdfrågor. Under samtalets gång kunde den andre hoppa in med frågor om den som höll i intervjun hade missat något, eller bara ställa en fråga som dök upp under intervjun. Med varje intervju blev vi mer vana vid intervjuguiden och intervjusituationen. Intervjuerna höll oftast på en till en och en halv timme.

Intervjuerna transkriberades ordagrant, så nära i tid som möjligt efter varje intervju. Sedan påbörjades analysen.

Analysmetod

Vårt tillvägagångssätt i analysarbetet illustreras mycket överskådligt i Miles och Huberman (1994). Forskaren utgår ifrån en text – vilket empirin ofta utgörs av i en bearbetad form i kvalitativa studier. Sedan följer kodning av texten. Kodning kan gå till på olika sätt, beroende på till exempel vilka tekniska hjälpmedel forskaren använder och hur mycket tid forskaren förfogar över. Olika nyckelord eller beskrivningar sorteras i högar, det som hör ihop förs ihop. Efter detta försöker man hitta teman eller trender i det kodade materialet. Kodning och identifiering av teman syftar till att svara på frågorna *vad* och *hur*. Integrering av data i en förklaringsram, det vill säga teoretisering, syftar till att svara på frågan *varför*.

Vi började med att läsa igenom det transkriberade materialet. Sedan sorterade vi in materialet under fem i förväg valda teman; tid i familjehemmet, socialtjänsten, relationer, avslutning av placering och nusicituation. Dessa teman var bestämda redan i frågeguiden. Sortering av materialet gick till så att allt informanten sa om varje huvudtema las in under respektive tema. När detta var klart sorterade vi varje tema för sig i ett antal underteman. Vi hittade passande citat som kunde fånga mer än en informants tankar om ett visst fenomen och sparade dessa till den slutliga framställningen i resultat. Angående de citat som är återgivna i resultat har dessa i vissa fall redigerats något för läsbarhetens skull. Om något har tagits bort i citatet har detta markerats med tre punkter inom klammer. I dessa fall handlar det nästan uteslutande om upprepningar som inte ansågs nödvändiga i citatet.

Under tiden vi sorterade underteman hittade vi ytterligare teman som inte direkt hörde till vår ursprungliga frågeställning. På grund av att dessa var intressanta aspekter av informanternas upplevelser tog vi ändå med vissa av dem i analysen. Dessa underteman var stabilitet i placering, närvaro eller frånvaro av fäder och psykiskt välmående.

För att illustrera hur vi gick till väga i analysen har vi gjort en tabell. Vi började från vänster i tabellen och arbetade oss ut till höger. Längst till höger i tabellen finner läsaren exempel på citat och eventuella kommentarer som syftar till att förtydliga undertemat.

Huvudtema	Undertema	Kommentarer/citat
Tid i familjehemmet	Blandade erfarenheter	
	Att känna sig hemma	<i>Ja, absolut</i> <i>Nej</i>
Socialtjänsten	Att bli lyssnad på	
	Stabilitet?	Många omplaceringar
	Reflektioner i efterhand	
	Förslag till förbättringar	<i>Följ upp mer</i> <i>Välj familjer noggrant</i> <i>Lyssna på barnen</i>
Relationer	Ålder vid första placering	
	Kontakt med biologiska föräldrar	<i>Jag ville träffa mamma mer</i> <i>Det var bra som det var</i> <i>Träffas ibland</i>
	Relationer till biologiska föräldrar	<i>Ringer flera gånger om dagen</i>
	Familjehemsföräldrar	
	Närvaro eller frånvaro av fäder	
	Syskon	Placerade ihop eller ej <i>Vi gled isär</i> <i>Viktigast för mig nu</i>
	Övrig släkt	
Avslutning av placering	Eget boende	
	Tillbaka till föräldrahem	
	Redo för vuxenlivet?	<i>Ja, det tycker jag</i> <i>Fick flytta hemifrån för tidigt</i>
Nusituation	Öppen med att ha varit i familjehem?	<i>Beror på situationen</i>
	Psykiskt välmående	<i>Har mått dåligt</i>
	Livssituation allmänt	<i>Jag har det bra idag</i>

Enligt Karin Widerberg (2002) är det ganska vanligt att forskare rör sig mellan ett empirinära och ett teorinära förhållningssätt. Vi började med ett empirinära förhållningssätt, men var tillräckligt öppna för materialet för att kunna upptäcka nya infallsvinklar. När man letar efter något specifikt är det inte ovanligt att man hittar en hel del annat.

En forskare som tillhör den fenomenologiska färan inom vetenskapen anser att forskarens egna tankar om värden samt hur forskaren själv analyserar sitt material är av stor betydelse i

forskningsprocessen. Forskaren är också påverkad av det sammanhang och den tid han eller hon verkar i. Forskaren påverkar informanten i forskningsprocessen, och informanten påverkar i sin tur forskaren (Miles & Huberman, 1994). Vi anser att vi både har påverkat och blivit påverkade av informanterna. Detta har i sin tur påverkat vårt sätt att försöka förstå och få ordning på materialet i analysen, samt hur vi sedan försökte förklara resultaten med teori.

Tänkbara svar på den stora frågan varför slängde vi mellan oss under hela vårt arbete med analysen. Slutligen kom vi till den punkt då vi försökte svara på frågan *varför*. Detta gjorde vi med hjälp av två i förväg valda teorier; anknytningsteori och KASAM. Om vi har lyckats svara på frågan *varför* är det upp till läsaren att bedöma.

Studiens begränsningar

En begränsning i studien var urvalet. Personer med psykisk ohälsa eller missbruk valdes bort redan innan breven till eventuella informanter skickades ut. Anledningen var att vi inte ville riva upp minnen eller sår från uppväxten hos personer som redan hade det svårt. Det blev en del bortfall på grund av avståndet, eftersom vi hade önskemål om att informanterna av praktiska skäl skulle bo i Göteborgsområdet.

En annan begränsning var antalet intervjuade personer. Att ha genomfört fem intervjuer kan anses som lite. Detta på grund av att ju fler man intervjuar, desto större chans är det att få med så många olika erfarenheter som möjligt. Vårt material blev ganska blandat trots antal informanter. Hade vi haft mer tid hade vi gärna sett att gruppen intervjuade hade bestått av det dubbla.

Intervjuguiden var inte anpassad för personer med flera olika placeringar. Detta löste vi snabbt i den första intervjusituationen, och efter den första intervjun ställde vi istället frågan om placeringen en gång för varje placering det gällde.

Detta är en kvalitativ studie. Vi ser det som en fördel, då syftet var att ta reda på människors erfarenheter. Det kan också ses som en nackdel för att metoden lämpar sig dåligt för ett stort antal informanter. Det insamlade materialet kan bli mycket omfattande och analysen blir tidskrävande.

Kvalitativ metod omgärdas inte av strikta regler, såsom kvantitativ metod gör. Metodutvecklingen inom kvalitativ metod ligger efter jämfört med kvantitativ metod (Miles & Huberman, 1994; Widerberg, 2002), vilket gör att forskaren har mer frihet att själv utforma sin studie och lägga upp sin analys. Detta kan ses på både gott och ont.

Förförståelse

Förförståelse är ett begrepp som innebär att vi som människor tolkar det vi ser och upplever utifrån idéer och föreställningar som vi redan har (Thurén, 2004). Vi har båda viss erfarenhet av området. Johan Nyman gjorde sin praktiktermin på en familjehemsenhet i Göteborg. Katrin Stefansdottir gjorde sin praktiktermin på en barn- och familjeenhet, även den i Göteborg. Vi har tillsammans en samlad erfarenhet av hela processen från utredning till placering i familjehem.

Media påverkar alla människor som tar del av den. Vi är inget undantag. Media lyfter gärna fram det som inte fungerar inom socialtjänsten och detta har vi också tagit del av som media-konsumenter. På grund av att vi båda har en inblick i hur familjehemsvården fungerar har vi en mer positiv syn på den, jämfört med den bild media förmedlar. Utifrån detta finns det en risk att vi gärna lyfter fram det som är bra. Vi har försökt vara objektiva i vårt analysarbete.

Vi har försökt belysa både det som var bra och det som var dåligt. Hade vi varit helt färgade av vår positiva upplevelse av socialtjänsten hade vi snarare lutat åt att enbart presentera det som var bra, snarare än det som var mindre bra. Om vi hade varit helt färgade av medias rapportering hade vi kanske snarare fokuserat på det som var dåligt.

Under analysarbetet har vi dragit fördel av att vi är två personer, som inte alltid ser liknande på saker och ting. Detta kan ha bidragit till att vi eventuellt inte har blivit lika färgade av vår förförståelse i analysarbetet.

Vi har självklart i åtanke att vi har intervjuat ”personer som det gått bra för”. Det är mer sannolikt att personer som är lätta att få tag på och har gått med på att bli intervjuade är personer som idag har ordnade liv.

Etiska aspekter

Vetenskapsrådet har utformat forskningsetiska principer för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. Dessa fyra är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

Informationskravet innebär att informanten skall få information om villkoren som gäller för dennes medverkan i projektet, samt att medverkan är frivillig. Samtyckeskravet innebär att informanten skall lämna sitt samtycke till att medverka i projektet (Vetenskapsrådet, 2007).

Våra brev med inbjudan om att delta i studien skickades via en familjehemsenhet. Familjehemsenheten hade listor på tänkbara kandidater, men dessa listor hade vi inte tillgång till. Vi visste ingenting om våra tänkbara informanter. Om personen ville medverka i studien krävdes en aktiv handling, att personen fyllde i en medskickad svarstalong och skickade in den till familjehemsenheten. När vi hade fått in alla svarstalonger tog vi kontakt med de blivande informanterna via telefon. Vid detta telefonsamtal informerades informanten om att medverkan var frivillig.

I början av varje intervju klargjorde vi för informanten att vi inte hade läst hans eller hennes akt. Vi berättade även att deltagande var frivilligt, att de fick avbryta intervjun när som helst samt vägra svara på frågor utan att ge en förklaring till detta. Ingen av informanterna använde sig av den möjligheten.

Genom att informanterna själva valde om de ville medverka genom att skicka in en svarstalong samt att de informerades två gånger om att de när som helst fick dra sig ur, anser vi att vår studie uppfyller Vetenskapsrådets informations- och samtyckeskrav.

Konfidentialitetskravet avser att forskaren i största möjliga mån skall se till att informantens lämnade uppgifter inte hamnar i oriktiga händer eller presenteras på så sätt att informanten kan identifieras. Nyttjandekravet innebär att insamlat material enbart får användas för avsett ändamål (Vetenskapsrådet, 2007).

I brevet till blivande informanter utlovade vi anonymitet. Detta ställde höga krav på oss, främst under analysarbetet. Att framställa intressanta uppgifter på ett sätt som i inget avseende skulle kunna avslöja informanten har varit krävande. Informanten själv kan komma att känna igen sina egna ord i citat vi har använt, men vi har gjort ansträngningar i presentation av resultat för att försöka se till att ingen informant kan identifieras av någon annan än informanten själv. Resultaten presenteras därför på grupp nivå.

Intervjuerna spelades in på band. Detta förklarades i början av varje intervju. Vad som skulle hända med materialet förklarades också, innan bandspelaren användes. Den information om det inspelade materialet vi gav informanterna var att vi skulle transkribera ljudinspelningen till text och därefter skulle banden raderas. I samband med transkriberingen skulle vi ta bort alla detaljer i deras berättelse - såsom namn på personer och platser - som eventuellt kunde

identifiera dem. Vi har sedan gjort på detta sätt. När intervjuerna transkriberades fick varje informant ett fingerat namn och alla namn på geografiska platser ändrades. Samma sak gällde personer som informanten nämnde vid namn. Efter transkriberingen raderades banden.

Vårt insamlade material är vårt eget. Vi har samlat in det i ett specifikt syfte, nämligen för att göra denna studie. Vi kommer inte att använda materialet till något annat, dels för att det inte skulle fylla något syfte och dels för att det skulle bli svårt rent praktiskt. Vi anser därmed att studien uppfyller Vetenskapsrådets konfidentialitets- samt nyttjandekrav.

För att inte i forskningens namn riskera att orsaka tidigare familjehemsplacerade personer skada har vi i vårt urval valt att utesluta de unga vuxna som i dag är aktuella inom socialtjänsten på grund av eget missbruk eller psykisk ohälsa. Detta kan möjligtvis ha inverkat på våra resultat, men av etiska skäl kunde vi inte ha handlat på ett annat sätt.

Reliabilitet

Med reliabilitet menas inom den mer positivistiska kunskapstraditionen att två undersökningar med samma syfte och samma mätinstrument skall ge samma resultat. En kvalitativ undersökning är dock oftast exemplifierande medan en kvantitativ aspirerar på generaliserbarhet. Därmed har kvalitativa undersökningar inte samma hårda krav på sig att ha hög reliabilitet (Svenning, 2003). Man kan dock inte bortse ifrån reliabilitet i en studie på de grunder att det handlar om en kvalitativ sådan. Reliabilitet kan också ses med andra ögon än strikt positivistiska.

Kvale (2007) presenterar två tillvägagångssätt för att höja reliabiliteten i en kvalitativ studie. Det ena är att flera personer tolkar ett urval av materialet för att se om de kommer fram till samma slutsats som forskaren själv har gjort. Det andra sättet är att forskaren i sin publicerade rapport eller skrift redogör så utförligt som möjligt för hur analysen gick till, så att läsaren själv kan bilda sig en uppfattning om analysresultatets rimlighet. Vi har använt Kvales senare förslag för att försöka höja reliabiliteten i vår studie.

Validitet

Validitet i positivistisk tradition avser om forskaren mätt det han eller hon avsett mäta. Utifrån en bredare definition är frågan snarare om man mäter det man är intresserad av att mäta i den mån detta går att mäta. Det finns olika sätt att se på kunskap, och för den delen olika sätt att se på sanning. Positivismen bygger på att allt kan mätas. Det finns andra riktningar inom vetenskapsteorin där kunskap och sanning snarare anses vara relativa begrepp, till exempel social konstruktivism. Det finns med andra ord olika sätt att se på validitet. Att forskaren kontrollerar sin analys på olika sätt, att forskaren ifrågasätter sitt material samt hur forskaren teoretiserar är också olika sätt att validera (Kvale, 2007). Validitet behöver inte bara handla om att man har gjort på rätt sätt, utan kan handla om att man på ett övertygande sätt visar på hur man har gjort i analysen och att detta har lett fram till resultatet. Studiens resultat kan därmed kunna tänkas vara valida, om forskaren kan visa på att resultaten rimligtvis kan stämma.

Enligt den snäva positivistiska tolkningen av validitet kan vår kvalitativa studie inte anses ha någon validitet, för att vi har inte bara mätt det vi avsåg att mäta – det kan vi inte bevisa. Vi kan inte heller bevisa att det informanterna sa till oss är sant, eller att det var deras egna upplevelser vi fick ta del av. Detta måste vi utgå ifrån. Vi rör oss med svårfångade begrepp som relationer och upplevelser, vilka svårligen låter sig kvantifieras. Exempelvis är det inte vår definition av relation vi undersöker, utan det informanten anser vara relation utifrån hans eller

hennes förståelse av begreppets innebörd. Sedan har vi försökt förstå denna, i den mån vi kan förstå en annan människas upplevelse av sin värld.

Den bredare tolkningen av begreppet validitet lämpar sig bättre för vår studie, då vi kan spekulera kring om vi mätt det vi velat mäta, *i den mån vi kan mäta detta*. Vi har frågat efter till exempel relationer, och fått svar utifrån de specifika omständigheter som rådde vid varje intervju. Svar som vi kunde uppfatta med våra öron (och vår bandspelare) och som vi sedan kunde ge oss på att tolka utifrån vår egen förståelseram. Vi kan dock inte hävda, utifrån denna förståelse av validitet, att vår studie har hög eller låg validitet. Det är upp till läsaren att bedöma.

Att vår intervjuguide fungerar i sammanhanget inverkar på studiens validitet. Hur vi fick tag på informanter, hur vi genomförde intervjuerna samt hur vi tog hand om materialet i analysen är komponenter som alla inverkar på validiteten. Varje steg på vägen måste tas med hänsyn till frågan ”mäter vi det vi tänker mäta, i den mån vi kan mäta det?”.

Generaliserbarhet

Generaliserbarhet innebär att de resultat forskaren kommer fram till kan gälla utanför den undersökta delen av befolkningen. I positivistisk tradition handlar detta ofta om att ha ett stort urval utifrån vilket man sedan drar generella slutsatser som kan gälla hela befolkningen. Inom kvalitativ forskning finns det olika sätt att se på generaliserbarhet, men syftet är sällan att kunna säga något om hela befolkningen utifrån det insamlade materialet. Man kan dock använda en påståendelogik, då man argumenterar för att det utifrån de kvalitativa resultaten skulle vara sannolikt att dessa även gäller andra (Kvale, 2007).

Vi gör inga anspråk på klassisk positivistisk generaliserbarhet i vår studie. Dels på grund av att vårt urval är för litet för att kunna dra generella slutsatser utifrån, och dels för att det inte är studiens syfte. Vi vill beskriva och försöka förklara, snarare än att säga något om förekomsten av fenomenet.

Resultat

Inledningsvis presenteras en kort bakgrund till informanternas placeringshistoria. Sedan får läsaren reda på vad informanterna tyckte om sin tid i familjehem, vad de tyckte om socialtjänsten och hur de såg på sina relationer till viktiga personer i deras omgivning. Hur det gick till när informanterna flyttade hemifrån från familjehemmet beskrivs också och slutligen får läsaren veta hur de har det idag.

Placeringshistoria

För vissa av informanterna skedde den första placeringen i så tidig ålder att de inte själva kom ihåg de praktiska omständigheterna runt den. För andra skedde det senare och de hade lättare att komma ihåg vad som hände. Vad som stack ut i informanternas berättelser var att de inte verkade ha fäst någon större vikt vid vem det var som berättade att de skulle flytta till familjehem, trots att vi alltid frågade just specifikt efter detta i intervjusituationen.

Alla utom en blev placerade på grund av föräldrarnas missbruk. Alla utom en hade varit med om flera längre familjehemsplaceringar. Vissa hade fått flytta tillbaka till sina biologiska föräldrar men blivit omhändertagna igen då detta inte fungerade. En informant kommenterade detta och sa sig hellre hade sluppit den tiden med mamma och stannat kvar i familjehemmet hela uppväxten.

Familjehemssekreterarna var med vid vissa placeringar, men inte andra. Ibland var det familjehemsföräldrarna som hämtade dem från barnhemmet eller ett annat familjehem. I vissa fall kom inte informanterna ihåg vem som var med när de flyttade till familjehemmet. Vad gällde om informanterna upplevde att de hade något att säga till om vad gäller placeringarna verkade det som att de inte blev tillfrågade över huvud taget, och att när de hade synpunkter blev de inte lyssnade på.

Tiden i familjehemmet

Under temat tiden i familjehemmet ingår vad informanterna tyckte om att bo i familjehem rent generellt. Om de kände sig hemma eller inte är ett undertema och där framkom lite olika bilder av hur det kunde vara. Utbildning ingår också här, som ett undertema.

Blandade erfarenheter

Blandade erfarenheter är det som bäst beskriver vad informanterna berättade om sin tid i familjehem. En majoritet hade haft erfarenheter av dåliga placeringar i familjehem där de inte kände att de hörde hemma. I några fall handlade det om att den första placeringen upplevdes som dålig, men att den andra placeringen blev bra. I ett fall var första placeringen en bra placering, men omplacering i samma familjehem några år senare beskrevs som mindre lyckad. I ett fall var det endast en längre placering, men denna beskrevs som dålig. Flera hade haft fler än en längre placering. Några hade däremot bara haft en.

Informanterna berättade angående de placeringar som beskrevs som dåliga att de inte kände sig delaktiga i familjen, de blev inte lyssnade på, de ville komma därifrån. En strategi för att

härda ut i familjehemmet kunde vara att ihärdigt berätta för andra hur det var, tills de blev lyssnade på. En annan kunde vara att undvika att befinna sig i familjehemmet i den mån det gick. Fritidsintressen kunde vara ett sätt att göra detta på.

Vad var det som gjorde de bra placeringarna bra? Informanterna berättade om familjehemsföräldrar som såg deras behov och såg till att tillgodose dessa. Exempelvis kunde detta handla om att se till att informanterna fick utöva fritidsintressen, eller att familjehemsföräldrarna ägnade tid åt informanterna. Att kunna tycka om familjehemsföräldrarna var också något som gjorde en placering bra. En annan sak som framträdde ur informanternas berättelser var vikten av att relationen mellan de biologiska föräldrarna och familjehemsföräldrarna fungerade. Att känna sig sedd och respekterad, speciellt när de var i tonåren, var andra faktorer som var av betydelse för bra placeringar.

Att känna sig hemma

Tillhörighet i familjen verkar vara en viktig faktor för att placeringen ska bli bra. Att inte känna sig som en del av familjen var ett huvudskäl till att informanterna beskrev sina placeringar som dåliga. En annan faktor var att de inte tyckte att reglerna i familjehemmet var rättvisa, ytterligare en som var mindre vanlig var att de upplevde att familjehemsföräldrarna försvårade eller negligerade kontakten med de biologiska föräldrarna – en kontakt som informanterna själva ansåg vara viktig. En informant reflekterade över detta med att inte känna sig som en del i familjen:

Jag kände aldrig några starkare band till dom, det gjorde jag inte. Så mycket anpassade jag mig inte.

Vissa försökte anpassa sig till situationen, i den mån de kunde. Vissa berättade hur de i kontakt med sina familjehemssekreterare försökte få dem att förstå att de inte mådde bra och de ville ifrån familjehemmet. De som anammade den strategin lyckades, på så sätt att resultatet av deras ansträngningar blev en omplacering.

Utbildning

En majoritet av informanterna hade en avslutad gymnasieutbildning när de flyttade från familjehemmet. Alla som avslutade sin gymnasieutbildning gjorde detta i tid.

Ja, jag kan ju tillägga det som var bra i fosterhemmet, det känns som att det blev inte så mycket [skrattar till kort]. Men dom var väldigt, [...] det var ju faktiskt en väldigt bra grej med dom, för att det hade inte mina föräldrar men det var att [...] skolan var viktig, att utbildning var viktig. Att dom såg framåt på det sättet, dom såg till att jag kunde det.

Trots att allting kanske inte var bra i familjehemmet var skolgången oftast inte ett problem. Familjehemmen såg ofta till att informanterna skötte sin skolgång. Det var för flera viktigt att de skulle gå klart gymnasiet innan de flyttade från familjehemmet.

Socialtjänsten

Socialtjänsten har spelat en avgörande roll i informanternas liv. Därför är det intressant att få veta hur de intervjuade blev bemötta av sina socialsekreterare. Eftersom informanterna själva varit placerade i familjehem kan det vara intressant att få ta del av vad de själva tycker kan bli bättre inom familjehemsvården.

Att bli lyssnad på

När det gällde kontakten med socialtjänsten under tiden informanterna var placerade framträdde lite olika bilder. Vissa var positiva, andra mindre positiva och ännu andra ganska missnöjda. Att inte bli lyssnad på när man som ung framförde önskemål var teman i flera berättelser.

Det kulminerade ju, alla, dumheter[...] jag började ju använda det mot socialsekreteraren att säga det, att jag får hämta mina kläder ur affären utan att betala.

Socialtjänsten kom till familjehemmen varje halvår och pratade med informanterna, detta kom alla ihåg. För vissa upplevdes inte detta som särskilt betydelsefullt på grund av att de inte tyckte att socialsekreterarna lyssnade på dem. Det kunde också vara situationsbundet när socialsekreterarnas närvaro var viktig. En informant uttryckte sig såhär:

Under tiden jag var på familjehemmet så hade jag aldrig nåt behov av att prata med henne [familjehemssekreteraren]. Medans när jag bodde på behandlingshemmet hade jag behövt prata med henne varje dag.

I ett bra familjehem där allting fungerar verkade det inte ha funnits ett lika stort behov av att prata med socialsekreteraren. Där det inte var bra var detta behov större. Liknande berättelser framkom hos flera informanter. När det var bra behövdes inte socialtjänsten, när det var dåligt blev de så mycket mer viktiga. Då var det också viktigt att de lyssnade och gjorde något åt saken, annars var det risk att dessa obligatoriska halvårsbesök upplevdes meningslösa av informanterna.

Stabilitet?

Några informanter var mellan två och fyra år när de blev omhändertagna första gången, andra var mellan sju och 13 år. Vissa var med ett flertal olika placeringar innan de kom till en längre familjehemsplacering. Andra var bara med om en tillfällig placering innan en längre placering. För en majoritet av informanterna varade dessa första placeringar längre än sex månader. I ett fall var första placeringen en familjehemsplacering.

Dessa fem informanter hade totalt varit med om åtta längre placeringar, samt ett flertal kortare. Totalt har de fem varit på ungefär 25 olika placeringar i olika former och i olika längd. I genomsnitt ger detta fem placeringar per person, men antal placeringar varierade kraftigt inom gruppen.

Flera hade varit på barnhem innan familjehemsplacering, vissa i flera omgångar. Några berättade att de trivdes på barnhemmet, och att de gärna – i varje fall då – hade föredragit att stanna kvar där. Flera hade också varit i jourhem innan längre familjehemsplaceringar.

Några informanter fick flytta tillbaka till sina föräldrar efter sin första placering. Efter några år hos föräldrarna blev det familjehemsplacering igen, för nästan alla. Dessa försök till att lappa ihop ursprungsfamiljen inträffade under informanternas tidiga tonår. En informant uttryckte sig angående detta:

Jag hävdar ju bestämt att hade jag fått vart kvar där [...], så tror jag att det hade gått mycket mera smärtfritt. För då hade vi varit mer som en familj. Och då hade hon ju inte fått tillbaka två tonåringar som hon inte alls kände.

Separationer som eventuellt hade kunnat undvikas kan i vissa fall ha orsakat onödig instabilitet i informanternas liv. Vissa berättade dock att flytten från ett familjehem till ett annat var en nödvändighet, då de inte hade det bra i det första familjehemmet.

Reflektioner i efterhand

För vissa hade synen på socialtjänsten förändrats med tiden. Informanten berättar om sin syn på socialtjänsten:

Dom tog ju faktiskt mig från min mamma, och det tyckte jag också var jävligt taskigt. Så att, nej. Den var väl lite ansträngd där ett tag. Nu på senare år så tycker jag definitivt att jag, jag har haft en bra relation med dom tycker jag ändå, när jag har haft med dom att göra och så. Men just när jag var yngre och så, så var det lite jobbigt.

Vissa beskrev kontakten med socialtjänsten som flummig eller bedrövlig. Vissa uttryckte en viss tacksamhet gentemot socialtjänsten. De uttryckte tankar om att deras liv hade sett annorlunda ut om de inte hade blivit föremål för samhällets insatser. Detta annorlunda liv hade eventuellt kunnat vara sämre.

Förslag till förbättringar

Vi frågade informanterna om de hade något de ville förmedla till framtida socialsekreterare. Alla tog chansen att säga något. Flera efterfrågade mer insyn i familjehemmen och mer kontroll från socialtjänstens sida. Flera var inne på att socialtjänsten ibland borde göra oanmälda hembesök, för att kolla hur det egentligen är i familjehemmet. Att som socialsekreterare vara lyhörd och visa empati var några inne på. Med tanke på att flera informanter varit i familjehem där de inte trivdes eller kände sig hemma, var det kanske inte så överraskande att de efterfrågade mer kontroll och mer noggrannhet i familjehemssekreterarnas arbete. En sammanfattar såhär:

Följ upp mera och var mer noggranna med vart ni placerar vilka barn.

En idé som framfördes var uppföljningsträffar då barnen hade blivit vuxna. Där skulle man kunna träffa andra med bakgrund inom familjehemsvården.

Relationer

I avsnittet om relationer redovisas hur informanternas kontakt med de biologiska föräldrarna såg ut under tiden i familjehem. Hur de såg på sina relationer till de biologiska föräldrarna samt familjehemsföräldrarna under tiden de var placerade och efteråt redovisas också här. Relationer till syskon och övrig släkt är även områden som berörs. I de allra flesta fall där det handlar om informanternas föräldrar var det mödrarna informanterna avsåg. Därför redovisas fäder separat.

Kontakt med biologiska föräldrar

Alla informanter hade någon typ av kontakt med sina biologiska föräldrar under tiden i familjehem. Vissa hade regelbunden kontakt, andra mer sporadiskt. De flesta träffade sina föräldrar, men hade även telefonkontakt. De informanter vars kontakt med den biologiska familjen föreföll ha varit viktigast hade erfarenheter av familjehem som försvårade den kontakten. Detta ledde inte oväntat till konflikter mellan informanterna och familjehemmen. Det kunde handla om att familjehemmet försvårade kontakten med den biologiska familjen genom att försöka reglera denna. Det kunde också handla om att de lät bli att underlätta den.

Det tror jag ändå var ganska fritt. Just, att åka och hälsa på henne. Det var inte så att man fick skjuts eller nånting, utan det var spårvagnen.

Det var inte så att alla familjehem negligerade kontakten med informanternas biologiska föräldrar. Vissa informanter berättade hur familjehemsföräldrarna bjöd in föräldrarna till familjehemmet. I något fall hade det även hänt att de firade jul gemensamt.

Relationer till biologiska föräldrar

En del informanter hade vad de beskrev som bra relationer till sina föräldrar under tiden de var i familjehem. Somliga hade en lite mindre bra relation och för en del förefaller relationerna till de biologiska föräldrarna ha minskat i betydelse med åldern.

Vissa informanter hade en klar önskan om att träffa sina föräldrar regelbundet när de var i familjehemmet. För andra var detta inte lika väsentligt. De som inte hade någon vidare önskan att träffa sina föräldrar var dock äldre än de som hade en stark önskan att träffa dem.

Ända sen första början så har det bara funnits en [mamma], [...], det är aldrig liksom det att dom har kunnat ersätta våra föräldrar då.

Några informanter hade i vuxen ålder nära relationer till sina mödrar, dessa mödrar var då fria från missbruk sedan flera år. För en del hade relationen till modern varit nära och bra under hela uppväxten, andra hade fått tillbaka kontakten i vuxen ålder. Några hade i vuxen ålder avböjt kontakt med sina föräldrar, huvudsakligen på grund av föräldrarnas pågående missbruk.

Berättelser om besvikelse till följd av uteblivna besök av föräldrarna under tiden i familjehem förekom inte i våra informanternas berättelser.

Familjehemsföräldrarna

Flera informanter hade haft fler än en längre placering. Endast en informant var placerad i ett familjehem som tillhörde informantens nätverk. Resterande placeringar skedde i för informanterna tidigare okända familjer.

För vissa var den första placeringen inte fungerande. Orsaken till detta var till stor del att relationerna mellan familjehemsföräldrarna och informanterna inte fungerade. Några placeringar avslutades till stor del på grund av att familjehemsföräldrarna och de biologiska föräldrarna inte kunde etablera en fungerande relation. Enligt informanterna var detta på grund av familjehemmets ovilja att etablera en sådan relation.

Det upplevde jag hela tiden att mina fosterföräldrar gärna talade negativt om mina biologiska föräldrar och [...] dom var väldigt kritiska mot våra föräldrar, och dom kunde inte skydda oss så att dom inte lät oss veta det, utan dom bara pratade på.

Av totalt åtta längre familjehemsplaceringar uppgav informanterna att de kände tillhörighet i familjen under fyra placeringar. Fyra placeringar var därmed mindre lyckade. Några kom först till ett familjehem där de inte kände att de blev en i familjen. Mellan tre och fem år varade dessa placeringar. Vissa informanter hade sedan turen att komma till familjehem där de kände tillhörighet och blev som en i familjen. En informant spekulerar i orsaken till den uteblivna känslan av tillhörighet:

Jag tror att jag höll fast vid min mamma så mycket att jag inte tillät mig riktigt att [Informanten tystnar]

Berättelser om de fyra placeringarna som betecknades av informanterna som bra, innehöll alla bra relationer till familjehemsföräldrarna. Hur dessa relationer beskrevs var lite olika. En informant beskriver sin familjehemsmamma:

Hon, hon var ju som en mamma liksom.

En framgångsfaktor för en bra placering verkade vara en bra fungerande relation mellan informanten och familjehemsföräldrarna. Utan kärlek eller respekt blev det inte en bra fungerande relation. Några informanter beskrev relationer till sina familjehemsföräldrar som mer liknande en föräldrar – barn relation. Andra beskrev en relation som mer skulle kunna betraktas som en vänskapsrelation. En informant kommenterade den svåra roll familjehemsföräldrar har:

Se till att utbilda fosterhemmen för att det räcker inte bara med kärlek. Det gör inte det.

Omvänt skulle man kunna säga att det inte heller räcker med att bara se barnens behov av fritidsintressen eller kontakt med biologiska föräldrar. Utan kärlek är det osannolikt att relationen mellan familjehemsföräldrar och familjehemsplacerade barn blir bra.

Somliga berättade att de idag hade kontakt med ett av sina familjehem, i något fall var det mer av en sporadisk kontakt. En informant verkade ha fått en familj för livet i sitt familjehem, en som nästintill verkade ha ersatt den biologiska. Andra berättade att de fortfarande hade sin primära familjetillhörighet i sin biologiska familj.

Närvaro eller frånvaro av fäder

I informanternas berättelser om sina föräldrar och relationer till dem var det mest modern som var huvudpersonen. I vissa fall hade fadern aldrig funnits med i bilden, i andra fall hade han varit där ibland och i något fall var det bara fadern som hade funnits. Alla fäder utom en var missbrukare. En del informanter hade besök av sina fäder under tiden i familjehemmet, andra inte.

Farsan har aldrig funnits i bilden. Jag brukar se, träffa honom tre fyra gånger om året, eller nej inte om året. Vart tredje, vart fjärde år träffar jag honom då.

Somliga hade kontakt med sin far under placeringstiden, andra hade det inte. En informant bodde hos sin far en längre period mellan två familjehemsplaceringar. Ingen informant uppgav fadern som en av de personer de pratade med om de hade problem under tiden i sina respektive familjehem. Inte heller ansåg någon informant att deras far tillhörde de personer som står dem närmast idag. Vissa hade kontakt med sin far idag, andra inte. Den enda informant som hade regelbunden kontakt med sin far idag var den vars far varken har eller har haft missbruksproblem, såvitt informanten uppgav.

Syskon

Alla informanter hade biologiska syskon, en del hade även halvsyskon. En majoritet var placerade tillsammans med ett yngre helsyskon i samma familjehem, en minoritet var placerad utan syskon.

Alla hade äldre hel- eller halvsyskon som de inte var placerade tillsammans med. De som var placerade tillsammans med syskon uppgav att de idag har en god relation till dessa. Någon hade varken haft en bra relation till sina syskon då eller nu, samt var placerad utan syskon. En annan var placerad utan syskon, men hade en bra relation till dessa ändå. Det var inte vanligt, trots att det förekom, att informanter berättade om att de tog över föräldraansvaret för sina syskon.

Flera av de som var placerade tillsammans med syskon ansåg att dessa syskon tillhörde de personer som stod dem närmast idag. En majoritet berättade att de idag hade bra relationer till de flesta av sina syskon. Flera nämnde även ett eller flera syskon som en av de personer som stod dem närmast idag. Detta kunde även gälla syskon som de inte hade varit placerade tillsammans med.

Jag och min bror umgås och hörs dagligen på telefonen.

En del familjehem hade biologiska barn som bodde hemma. En del familjehem hade vuxna barn som hade flyttat hemifrån. Vissa informanter uppgav att de fortfarande hade kontakt med familjehemmets biologiska barn. Denna kontakt beskrevs som liknande syskonkontakt.

Övrig släkt

Det var intressant att notera att var det någon kontakt med övrig släkt så var det från moderns sida. Få informanter hade kontakt med övrig släkt under tiden de var i familjehemmet.

Katrin: Hälsade dom på eller fick ni träffa dom?

Informant: Ja, det gjorde dom. Och dom ringde liksom och skickade kort och det var. Så dom, dom har verkligen försökt i alla fall.

Om kontakt med övrig släkt förekom beskrevs denna som värdefull. Det var dock inte många som hade haft sådan kontakt. Anledningar till att kontakt inte förekom kunde vara olika. Missbruk och konflikter inom släkten var två exempel på anledningar som gavs till varför det inte fanns någon kontakt med övrig släkt.

Avslutning av placering

Ett flertal informanter bodde kvar i respektive familjehem när de flyttade hemifrån. En informant hade avslutat sin placering och flyttat tillbaka till den biologiska familjen innan 18 års ålder. I vilken grad informanterna ansåg sig vara redo för vuxenlivet när de flyttade hemifrån från sina familjehem redovisas här.

Att flytta hemifrån

En del informanter var under 18 år när de flyttade till eget boende, en av dem via socialtjänsten. En del flyttade till eget boende när de fyllde 18 år utan socialtjänstens inblandning. Den informant som bodde kvar längst i sitt familjehem flyttade därifrån när personen var 21 år.

I de fall då utflyttningen från familjehemmet till egen bostad fungerade smidigt fanns inte socialtjänsten med i berättelsen. De informanter som flyttade direkt från familjehem till eget boende flyttade från bra familjehem. Det var familjehem som informanterna själva beskrev som bra placeringar, och i vissa fall fick de hjälp från familjehemmet gällande flytten. Andra fick hjälp av sin biologiska familj när de flyttade från familjehemmet.

Så hade jag möjlighet å flytta till, [...] min äldsta systems mans bror, och hans kompis.

Redo för vuxenlivet

Alla informanter utom en ansåg sig ha varit redo för vuxenlivet när de flyttade hemifrån. Den informant som i nuläget ansåg sig inte ha varit redo för vuxenlivet berättar:

Så i mitt tycke så fick jag flytta hemifrån väldigt tidigt. [...] och jag hade liksom inte det här med att betala räkningar, jag visste ju inte hur man gjorde ens en gång.

Övriga informanter gav konkreta exempel på saker de fick lära sig i familjehemmet som gjorde dem mer redo för vuxenlivet. Ansvar var det många som pratade om, hur de successivt fick mer ansvar i familjehemmet i förhållande till deras ålder. Som kontrast till citatet ovan berättar en annan informant:

Jag menar [familjehemspappan] har ju lärt mig allting om det här med räkningar och hur det funkar. Eller du vet, såna här grejer som man måste veta här i livet.

Nusituation

För att kunna se om och eventuellt hur familjehemsplaceringen har påverkat informanterna har vi frågat dem en del om hur de har det idag. Huvuddragen av vad informanterna berättade om sin situation idag presenteras nedan.

Berätta om familjehem eller inte

Vissa informanter uppgav att de idag var öppna med att de har bott i familjehem. Några sa att de var selektiva gällande för vilka de berättade att de varit i familjehem.

Grejen är väl att jag tar väl upp det om jag anser att det är någonting folk behöver få reda på, men det är ingenting jag skriker heller liksom. Utan, det beror lite på situation. Men det är ingenting jag skäms över heller för jag, kan väl tycka att. Ja, det är en del utav mig.

För några var tiden i familjehem inte något de berättade för andra. Anledningarna till varför informanterna var mindre öppna med att de varit i familjehem varierade. Det kunde till exempel handla om folks okunskap och därav fördomar mot de som varit placerade i familjehem, något som kunde upplevas som besvärligt att behöva bemöta. Det kunde också handla om att inte vilja ge en negativ bild av ens föräldrar.

Hälsa

Somliga informanter uppgav att de hade haft problem med depressioner eller hade på annat sätt mått dåligt. Flera blev placerade i familjehem på grund av föräldrarnas missbruk. Några uppgav att de hade yngre syskon som hade eller hade haft problem med missbruk. En del av dessa var syskon som var placerade i familjehem tillsammans med informanten.

Har det bra

Alla informanter uppgav att de hade det bra idag. De flesta hade arbete. Alla hade en egen bostad, alla hade vänner och en fungerande kontakt med sin familj eller i något fall med sin familjehemsfamilj som i viss mån hade ersatt den biologiska familjen. Några hade fortfarande kontakt med sitt senaste familjehem, i varierande omfattning. För dem var dock den biologiska familjen den primära.

Diskussion

Det informanterna hade gemensamt var att de hade varit placerade i familjehem. De uppgav att de hade det bra idag och de var villiga att dela med sig av sina erfarenheter. Utöver det hade de haft ganska olika upplevelser av familjehemsvården, något som har berikat materialet.

Förhållande till tiden i familjehemmet

De flesta informanter hade haft både bra och dåliga erfarenheter av att bo i familjehem. Ett flertal hade erfarenheter av att inte ha känt sig som en del i familjen. De hade inte upplevt en delaktighet i familjen och upplevde inte att de blev lyssnade på. Många hade dock haft bra erfarenheter av familjehem, där de kände sig hemma.

Begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet är KASAM:s beståndsdelar (Antonovsky, 2005). Vad gäller komponenten hanterbarhet bör vi ha i åtanke att informanterna inte var myndiga under tiden de bodde i familjehem, och att de därför generellt sett hade ganska lite att säga till om. Vi bör också ha i åtanke att känslan av hanterbarhet växer fram genom erfarenheter av att klara av motgångar och motsättningar. Att finna de resurser som krävs och använda dem på rätt sätt. Hur har våra informanter handskats med erfarenheten av att ha bott i familjer där de inte kände sig hemma? I efterhand hade vissa av dem funderat på orsaker till varför det blev som det blev. Detta kan ses som ett exempel på begriplighet, att man försöker få ordning i det som har hänt och förstå det. Hanterbarhet i informanternas nuvarande situation avseende det som hände under tiden de var placerade är inte av vikt, eftersom de ändå inte kan förändra det förgångna. Det de kan göra, och som begripligheten kan hjälpa dem med, är i så fall att förstå, försonas med det förflutna och gå vidare.

Utifrån anknytningsteori (Broberg m.fl., 2006; Schofield & Beek, 2007) kan man tänka sig att informanterna hade tidigare anknytningsmönster som gjorde det svårare för dem att kunna knyta an till familjehemsföräldrarna. Man kan också tänka sig att det kunde handla om familjehemsföräldrarnas egna anknytningsmönster. Tidigare forskning har visat att familjehemsföräldrarnas egen anknytning har stor betydelse för barns möjligheter att knyta an (Dozier m.fl., 2001). Schofield m.fl. (2005) hävdade att en bra relation mellan det placerade barnet och familjehemsföräldrarna var en viktig skyddande faktor för placeringens stabilitet. Man kan utgå ifrån att ett barn kan känna sig hemma i familjehem om det har en bra relation till sina familjehemsföräldrar. Resultat från Hansson och Knutssons (1998) uppföljning av familjehemsplacerade barn visade att det var vanligt att barnen inte kände sig hemma i familjehem.

Vissa informanter som bodde i familjehem där de inte trivdes berättade att det var på grund av deras egna ansträngningar som de fick avsluta den placeringen. Exempel kunde vara att ihärdigt berätta för familjehemssekreteraren att man inte trivdes och varför.

Ett sätt att se detta är utifrån KASAM (Antonovsky, 2005). Att anpassa sig till en situation man inte trivs i kan tyda på låg meningsfullhet, att man saknar drivkraft för att försöka ta sig ur situationen. Det kan också tyda på låg begriplighet, att man inte vet hur man ska göra för att ta sig ur situationen. Strategin att upprepade gånger berätta för andra tills någon lyssnar kräver hög meningsfullhet, en inre drivkraft. Utöver det krävs begriplighet, det att man vet hur

man skall göra – i detta fallet berätta – och hanterbarhet, det vill säga resurser, någon som lyssnar.

En majoritet av informanterna hade haft både bra och mindre lyckade längre placeringar i familjehem. De hade använt lite olika strategier för att försöka hantera detta, det vill säga att bo i ett hem där de inte kände sig hemma. Vi har försökt förklara deras handlande utifrån teorin om Känsla av sammanhang (KASAM) samt anknytningsteori och kommit fram till att det kan vara så att anledningen till att placeringar upplevdes som bra var att informanten fick en bra relation till familjehemmet, att de lyckades knyta an på ett för dem fungerande sätt. Vidare anser vi att det är tänkbart att informanterna hade ganska dåliga förutsättningar för genomgående hög KASAM under tiden i ett dåligt familjehem. Detta främst på grund av att de var under arton år och inte själva fick bestämma var eller med vilka de skulle bo, något som begränsade deras handlingsutrymme.

Nästan alla informanter gick ut gymnasiet. Forskning har visat att utbildningsnivån hos barn som varit familjehemsplacerade är ganska låg (Vinnerljung, 1996; Hansson & Knutsson, 1998). Det finns även exempel på motsatsen, då familjehemsplaceringen har varit något som ledde till att barnen kunde avsluta sin skolgång (Ångman, 2004). För informanterna i vår studie föreföll familjehemsplaceringen ha varit det som gjorde att de hade förutsättningar till att avsluta sina gymnasiestudier. Att lyckas med sina studier kan bidra till en högre känsla av hanterbarhet. Därmed kan man se det som att det var familjehemmen som direkt eller indirekt bidrog till informanternas högre känsla av hanterbarhet.

Synen på socialtjänsten

För många informanter var upplevelsen av socialtjänsten främst färgad av berättelser om att inte bli lyssnad på. Socialtjänsten var för informanterna viktig när det inte fungerade bra i familjehemmet, men mindre viktig när allt fungerade som det skulle.

Synen på socialtjänsten var blandad bland informanterna. Vissa verkade ha en viss förståelse för hur socialtjänsten fungerar, och föreföll därmed inte lika kritiska. Andra var kritiska, av förståliga orsaker. Alla hade förslag till förbättringar.

För hög KASAM krävs att alla dess tre komponenter är någorlunda höga (Antonovsky, 2005). Utifrån KASAM kan man se det som att socialtjänstens roll i barns liv när de är placerade är att bidra till en högre känsla av begriplighet och hanterbarhet. En högre känsla av begriplighet kan socialtjänsten bidra till genom att förklara för barnen vad det är som gäller, vad som kommer att hända och vem de kan vända sig till om de behöver. Hanterbarhet kan socialtjänsten bidra till genom att finnas där för barnen och ta emot barnens berättelse när de väl använder sig av sin hanterbarhet. I informanternas berättelser framträdde en bild som tyder på att socialtjänsten inte direkt hade bidragit till en högre känsla av hanterbarhet hos informanterna som unga. Detta med tanke på att flera berättade om att de upplevde att de inte blev lyssnade på. Att socialtjänsten inte lyssnar är ett fenomen som tidigare forskning också visat. McLeod (2007) beskrev hur barnen ansåg sig inte ha blivit lyssnade på, trots att socialtjänsten ansåg detta. Det blev också svårare för barnen att få sina röster hörda ju större problem de hade, eller av omgivningen ansågs ha.

Alla berättade att socialsekreterarna kom och hälsade på varje halvår. Betydelsen av dessa besök varierade, men de var viktigast när det inte var bra i familjehemmet. Att barn i familjehem får besök av sin socialsekreterare varje halvår är något som skall förekomma, men som

är bristfälligt på vissa håll i Sverige. Detta visades i en nyligen utgiven rapport (Länsstyrelserna, 2008). Att socialsekreterarna inte kom på besök var dock oftast inte ett problem för informanterna.

Synen på socialtjänsten har för vissa informanter förändras till det bättre med åren efter avslutad placering. Begriplighet är något som växer fram genom erfarenheter i livet (Antonovsky, 2005). Det kan vara en förklaring till den ändrade, något mildare synen på socialtjänsten i vuxen ålder.

Alla hade förslag till förbättringar. Flera efterfrågade mer insyn i familjehemmen och mer kontroll från socialtjänstens sida. Flera var inne på att socialtjänsten borde göra oanmälda hembesök i familjehemmen. Mer engagemang från socialtjänstens sida efterfrågades med andra ord. Detta är liknande förslag som informanter i likartade studier har gett (Hansson & Knutsson, 1998; Ångman, 2004).

Tankar om relationer

Alla informanterna hade under tiden de var placerade kontakt med sina biologiska föräldrar, oftast modern. Dessa relationer var för dem ofta viktiga, men det förekom också att relationen var av något underordnad betydelse. Vissa ville träffa sina föräldrar mer, andra var ganska nöjda med hur ofta de träffade sina föräldrar.

Informanterna var mellan två och fjorton år när de blev placerade i familjehem första gången. Många hade varit med om flera placeringar, och därmed flera separationer från viktiga personer i deras liv. Beroende på ålder vid separation och vilket anknytningsmönster barnet eller den unge har kan separationen leda till olika reaktioner (Schofield m.fl., 2005). Det är svårt att se hur de ibland många separationerna har påverkat informanterna utifrån vårt material. Enligt forskning (Fernandez, 2007) kan barn ha svårare att etablera en bra relation till familjehemsföräldrar ju fler placeringar de har bakom sig. Det kan också bli svårare med stigande ålder. I vårt material finns flera exempel på att det var de senaste placeringarna som föll väl ut. Det var där informanterna kände sig hemma. Vissa av dessa hade dessutom ett flertal placeringar, både långa och korta, bakom sig.

Betydelsen av en trygg bas är ett centralt fenomen inom anknytningsteori. Den trygga basen fungerar som en grund att stå på, och något att falla tillbaka på (Broberg, m.fl., 2006; Scofield & Beek, 2007). De informanter som var i bra familjehem hade bra relationer till sina familjehemsföräldrar. Man kan anta att de i dessa familjehem fick en trygg bas hos sina familjehemsföräldrar. Detta med tanke på att vissa av informanterna fortfarande hade kontakt med familjehemmet i vuxen ålder. Forskning tyder på att barn med flera placeringar bakom sig har svårare att komma överens med sina familjehemsföräldrar (Fernandez, 2006). Detta var inte fallet för vissa av våra informanter, då det var i deras andra längre placering de fick en bra relation till sina familjehemsföräldrar. Man kan också tänka sig att det var där de fick chansen att bygga om sina inre arbetsmodeller.

Olika anknytningsmönster tycks spela olika roll. Ett ambivalent anknytningsmönster verkar inte vara ett hinder för att få bra relationer till nya anknytningspersoner. Har man däremot ett undvikande anknytningsmönster kan det bli svårt att knyta an till nya personer i ens närhet, som till exempel i familjehem (Schofield & Beek, 2007). Flera informanter hade föräldrar som hade problem med missbruk, vilket kan innebära ganska dåliga förutsättningar. Alla

informeranter kom till sina familjehem med inre arbetsmodeller som präglats av deras tidigare erfarenheter. Alla informanter hade erfarenheter av flera separationer från sina ursprungliga anknytningsobjekt – det vill säga de biologiska föräldrarna. Det är svårt att säga hur detta har påverkat dem i vuxen ålder.

Att de informanter som hade haft bra relationer till sina familjehemsföräldrar kan till största delen ha haft antingen trygga eller ambivalenta anknytningsmönster skulle kunna vara en förklaring till att de lyckades knyta an igen. Personer med undvikande eller desorganiserade anknytningsmönster har ofta mycket svårare att knyta an till nya personer (Schofield & Beek, 2007). Det kan också vara så att informanternas anknytningsmönster förändrades till trygga, som ett exempel, beroende på hur de blev bemötta av familjehemsföräldrarna. Forskning har visat att familjehemsföräldrarnas egna anknytningsmönster och därmed deras bemötande av mindre barn har stor betydelse för vilket anknytningsmönster barnet utvecklar. Om familjehemsföräldern själv har ett tryggt anknytningsmönster och bemöter barnet i enlighet med det är det mycket sannolikt att barnet får en trygg anknytning (Dozier m.fl., 2001). Det är inte osannolikt att detta har hänt vissa av informanterna.

Vilket anknytningsmönster en person har behöver inte ha så stor betydelse för hur personen själv upplever kvalitén i relationen till sina föräldrar, speciellt i vuxen ålder (Schofield & Beek, 2007). Flera informanter har idag goda relationer till sina föräldrar med nära kontakt, och flera anser också att deras föräldrar tillhör de som står dem närmast idag.

Att de biologiska föräldrarna är viktiga för de placerade barnen som vuxna är det flera studier som visar (Cederström, 1994; Hansson & Knutsson, 1998; Ångman, 2005).

Relationen mellan biologiska föräldrar och familjehemsföräldrar förefaller ha varit en viktig faktor för att placeringen skulle fungera, främst på grund av att informanterna var beroende av att familjehemsföräldrarna tillät kontakten med de biologiska föräldrarna och inte försvårade den. Andersson (2004) visade att det är positivt för barnen när de är placerade att få ha fortsatt kontakt med sina biologiska föräldrar. Flera forskare har lyft fram betydelsen av att denna kontakt är god (Hynsjö, 2006; Schofield m.fl., 2005).

Flera informanter har fäder som hade varit frånvarande under deras uppväxt, både när de bodde i sin biologiska familj och under tiden i familjehem. Man kan därför spekulera kring i vilken grad de knöt an till sina fäder. Anknytning förutsätter kontakt, fysiskt men även känslomässigt. Somliga informanter bodde tillsammans med sina fäder under delar av uppväxten. En av dem har idag en tät kontakt med sin far, en annan har mycket lite kontakt. Utifrån detta kan man dra slutsatsen att för den som idag har tät kontakt med sin far var fadern en av informantens viktiga anknytningspersoner. Frånvarande fäder verkar inte vara ovanligt för barn placerade i familjehem (Andersson, 2004; Hynsjö, 2001; Schofield m.fl., 2005). Flera informanter hade kontakt med sin far under tiden de var placerade. Fäderna var oftast inte de viktigaste personerna i informanternas liv men de fanns där, om än lite vid sidan av.

De som var placerade med sina syskon har idag bra kontakt med dem. Det fanns även exempel på syskon som inte var placerade med informanterna, men som informanterna ändå hade bra kontakt med idag. En majoritet av dem som var placerade tillsammans med syskon ansåg att dessa syskon var ibland de som stod dem närmast idag. Ett flertal uppgav att ett av deras syskon tillhörde de personer som stod dem närmast idag.

Ainsworth (i Broberg m.fl., 2006) menade att anknytningsrelationer kunde inkludera syskonrelationer. Anknytningsmönster eller inre arbetsmodeller är likadana i förhållande till alla personer i individens nätverk. Med stigande ålder blir anknytningen dock annorlunda, eftersom förhållanden mellan jämnåriga är mer jämlika än förhållandet mellan barn och vuxen

(Schofield & Beek, 2007). I huvudsak hade de flesta informanter ganska bra relationer till större delen av sina syskon. Betydelsen av biologiska syskon förefaller vara stor, speciellt i vuxen ålder, vilket andra studier visar (Moberg-Hovmark & Folker, 1996 i Cederblad, 2005; Hansson & Knutsson, 1998).

De informanter som var placerade tillsammans med syskon uppgav att relationen till dessa var viktig för dem då. Det kan vara så att i situationer där anknytningssystemen var aktiverade, som i familjehemmen, var syskonrelationen viktig för att ha en trygg bas att utgå ifrån – eftersom den ursprungliga anknytningspersonen inte var fysiskt närvarande. Hade inte syskonen varit där hade informanterna kanske varit mer isolerade. Detta kan vara en del av förklaringen till varför denna syskonrelation var viktig då och fortsätter att vara viktig idag.

De informanter som hade förutsättningar till att etablera en relation till familjehemmets biologiska barn hade behållit denna i vuxen ålder. Att ha förutsättningar till att etablera en relation innebär att familjehemmets egna barn antingen bodde hemma när informanten var placerad, eller var närvarande i familjen när personen hade flyttat hemifrån. I Hynsjös (2001) studie hade en majoritet haft fortsatt kontakt med familjehemmets biologiska barn efter placering. Detta fann vi också i våra resultat.

Det var få som hade kontakt med övriga släktingar under placeringstiden. Om kontakt förekom var det med mormor och morfar. Detta fann också Schofield m.fl. (2005). Anledningar till varför informanterna i vår studie inte hade kontakt med övrig släkt uppgavs vara exempelvis missbruk eller konflikter inom släkten.

Hur startade vuxenlivet?

Informanterna flyttade hemifrån i åldrarna 17-21. De informanter som beskrev en smidig övergång till eget boende var de informanter som flyttade från bra placeringar till eget boende. De som beskrev en mindre smidig övergång till eget boende var de informanter som flyttade från mindre bra placeringar till eget boende. De som flyttade från bra placeringar hade i största allmänhet med sig de färdigheter de ansåg att de behövde för att själva kunna sköta ett hushåll.

För att vara redo inför vuxenlivet måste vissa förutsättningar vara uppfyllda. Exempel från informanterna var att veta hur man gör vad gäller praktiska saker när man själv har ett eget hushåll. Vi försöker utifrån KASAM (Antonovsky, 2005) förklara hur det kom sig att informanternas intåg i vuxenlivet fungerade ganska smidigt.

Att lära sig hur man själv tar hand om ett hushåll, det vill säga förberedelsen inför vuxenlivet är något som oftast sker i hemmet i tonåren. I informanternas fall skedde detta i familjehem. Man behöver en viss mognad, men man behöver också ha viljan och engagemanget att ta itu med saker som behöver göras. Mognad och det att veta hur praktiska saker skall göras kan ses som begriplighet. Hanterbarhet, att ha resurser i olika former krävs också för att klara av att gå ut i vuxenlivet. Ett nätverk är av stor betydelse i detta avseende. Alla informanter hade någon form av nätverk när de flyttade hemifrån. Det är en trygghet att veta att man har ett nätverk att använda sig av. Har man detta och vet om det har man antagligen ganska hög hanterbarhet. Man måste också vilja. Inget händer utan vilja, och där kommer meningsfullheten in. Vissa informanter var mycket motiverade inför att flytta hemifrån – det vill säga från familjehemmet – och gjorde detta så fort de kunde. Hög meningsfullhet, med andra ord. Andra var inte lika motiverade. Det kan handla om grad av mogenhet, vilket vi vill härleda till komponenten meningsfullhet, i kombination med begriplighet.

Komponenten meningsfullhet kan också ses utifrån anknytningsteorins inre arbetsmodeller. Inre arbetsmodeller kan liknas vid en inre karta av vad man kan vänta sig i olika situationer. Denna karta är ritad utifrån tidigare erfarenheter. Om de inre arbetsmodellerna förändras till det bättre kan man tänka sig att känslan av meningsfullhet, men även känslan av begriplighet och hanterbarhet, stiger. Det kan finnas ett samband mellan hög KASAM och väl fungerande inre arbetsmodeller.

Flera svenska forskare har visat att vissa som har lämnat familjehemsvården var ganska dåligt utrustade inför vuxenlivet. Vinnerljung (1996), Moberg (i Cederblad, 2005) och Sundell m.fl. (2004) gav alla exempel på att låg utbildningsnivå bland tidigare familjehemsplacerade barn inverkar negativt på deras chanser att försörja sig i vuxen ålder. Liknande resultat återfinns i internationell forskning (Pecora, Kessler, O'Brien, White, Williams, Hiripi, English, White & Herrick, 2006). I vår studie uppgav flera att de var bra utrustade inför vuxenlivet. Nästan alla hade gått ut gymnasiet innan de flyttade från familjehemmet till egen bostad. Det är sannolikt att detta beror på att vi har intervjuat personer det har gått bra för.

Livet idag

Alla informanter uppgav att de hade en ordnad livssituation vid intervjutillfället. Med en ordnad livssituation avser vi att personen har arbete, bostad samt nätverk som personen är nöjd med.

Med tanke på att det verkade gå bra för alla informanter, enligt deras egna utsagor, trots deras ibland lite skakiga start i livet, är det sannolikt att deras tid i familjehem har bidragit till en positiv förändring i deras inre arbetsmodeller. Enligt Schofield och Beek (2007) går det att förändra inre arbetsmodeller genom nya erfarenheter i samspel med andra personer. Det är denna förändringspotential som familjehemsvården kan tänkas lägga sin tilltro till. Om inre arbetsmodeller inte gick att förändra är det inte otänkbart att informanterna hade haft det sämre än vad de har det idag.

Vissa informanter uppgav att de i perioder hade mått dåligt eller lidit av depressioner i vuxen ålder. Sundell m.fl. (2004) kom fram till att familjehemsplacerade barn som vuxna löper högre risk för psykisk ohälsa i vuxen ålder. Liknande resultat har även presenterats i andra studier (Vinnerljung, 1996; Malmström 1993, i Cederblad, 2005). Med tanke på hur illa det kan gå verkade den grupp vi har intervjuat ha klarat sig ganska bra. De flesta hade arbete, alla hade bostad. Alla uppgav att de i övrigt hade en ganska ordnad social situation. Anderssons (2004) resultat tyder på att det inte med all nödvändighet behöver vara ett problemfyllt vuxenliv som väntar barn som har varit placerade i familjehem. Våra informanter kan ses som exempel på just detta.

Känslan av begriplighet utvecklas genom erfarenheter av hur världen fungerar. Hanterbarhet utvecklas genom erfarenheter av att ha lyckats bemästra olika situationer. Meningsfullhet växer fram genom erfarenheter av medbestämmande (Antonovsky, 2005). Med tanke på att alla informanter idag uppgav att de hade relativt välordnade liv är det sannolikt att de kan ha ganska hög känsla av sammanhang. För att kunna klara sig i vuxenlivet behöver man ha en känsla av begriplighet till den grad att man vet vilka vägar man skall ta för att uppfylla sina mål. Man behöver också ha känsla av hanterbarhet, att man har resurser och att man kan använda dem. Här kan det handla om nätverk. Sist men inte minst måste man ha en känsla av

meningsfullhet, att livet är värt att leva och att saker är värda att kämpa för. Detta tycker vi oss ha funnit hos de vi intervjuade – en drivkraft som har fört dem dit de är idag.

Avslutande kommentarer

Det vi ville undersöka var hur de intervjuade såg på sin tid i familjehem och hur de har det idag. Vårt viktigaste resultat är att det vi har hittat bekräftas till stor del i tidigare forskning. Informanterna uppgav själva att de hade det bra idag. Detta kan bero på olika faktorer. Vi har undersökt alla de faktorer vi kunde komma på som kunde tänkas ha betydelse i detta sammanhang. Hur de själva såg på sin tid i familjehemmet, om de tyckte att de fick hjälp från socialtjänsten. Hur de såg på sina relationer till viktiga personer under tiden i familjehemmet och efteråt. Vi frågade om de ansåg att de var redo för vuxenlivet eller inte och vi frågade dem hur de hade det idag. Någon enskild framgångsfaktor som var gemensam för hela gruppen har vi inte identifierat. Att ha bott i ett bra familjehem verkade ha varit en framgångsfaktor, men detta gällde inte hela gruppen. Vad som kan ha hänt i de bra familjehemmen var att informanterna fick chansen att bygga om sina inre arbetsmodeller.

De fem personer vi har intervjuat var ganska olika. I princip det enda alla fem hade gemensamt är att de hade bott i familjehem, uppgav att de idag hade en ordnad social situation samt var villiga att dela med sig av sina erfarenheter. Vad är det som har format dem till de personer de är idag? Vi vill hävda att alla de faktorer vi har undersökt har påverkat informanterna på olika sätt och i olika riktningar. Dessa har vi diskuterat utifrån KASAM och anknytningsteori, för att försöka förklara varför det har gått som det har gått.

Vi har intervjuat personer det har gått bra för i vuxen ålder. Trots det hade många bakom sig dåliga vistelser i familjehem. Varför det har gått bra för just dem har vi inte kunnat svara på. Det skulle vara intressant att undersöka friskfaktorer hos tidigare familjehemsplacerade barn som vuxna. Vad är det som gör en familjehemsplacering bra? Vad är det som gör att de placerade barnen inte möter ett vuxenliv av socialt utanförskap och kriminalitet?

Barn som varit placerade i längre perioder under sin barndom och flyttar hemifrån från sitt familjehem anses av socialtjänsten vara ”färdigbehandlade”. Ärendet avslutas när barnet fyller 18 år eller när ungdomen går ut gymnasiet, förutsatt att personen bor kvar i familjehemmet. Vad händer sen? Vad händer om ungdomen inte har fått en familj för livet i sitt familjehem och inte har så bra kontakt med sin biologiska familj? Vem frågar man då om man behöver hjälp? Är det rimligt att vi inte erbjuder fortsatt kontakt via socialtjänsten? Finns det ett behov av en sådan stödkontakt? Hur skulle den organisationsmässigt kunna utformas inom socialtjänsten? Dessa områden anser vi är värda att utforska.

Referenser

- Andersson, G. (2004). *Barn i samhällsvård*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, G. (2005). Family relations, adjustment and well-being in a longitudinal study of children in care. *Child and Family Social Work*, 10, 43-56.
- Andersson, G. & Sällnäs, M. (2007). Svensk barnavårdsforskning – en översikt över ett och ett kvarts års forskningsproduktion. *Sociologin*, 6, 10-34.
- Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Asplind, Y. & Westberg, M. (2000). *Att lära av fosterbarn*. UCC-rapport nr 4, Karlstad Socialförvaltning, Utvecklings och utvärderingscentrum.
- Bowlby, J. (1994). *En trygg bas*. Natur & Kultur.
- Broberg, A. G., Granqvist, P., Ivarsson, T. & Mothander, P. R. (2006). *Anknytningsteori: betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Natur och Kultur.
- Cederblad, M. (2005). *Källan till en chans. Nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården*. *Kunskapsöversikt*. Stockholm: Fritzes.
- Cederström, A. (1990). *Fosterbarns anpassning – en relationsproblematik*. Akademisk avhandling, Institutionen för pedagogik, Stockholms universitet.
- Dozier, M., Stovall, K. C., Albus, K. E. & Bates, B. (2001). Attachment for Infants in Foster Care: The Role of Caregiver State of Mind. *Child Development*, vol 72, nr 5, sid 1467-1477.
- Fernandez, E. (2007). How Children experience fostering outcomes: participatory research with children. *Child and Family Social Work*, 12, 349-359.
- Hansson, B. & Knutsson, M. (1998). *Så gick det se'n. Fosterhemsplacerade på 70-talet... hur mår de idag?* Helsingborg: Helsingborgs stad.
- Höjer, I. (2001). *Fosterfamiljens inre liv*. Avhandling, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet.
- Hynsjö, U. (2001). *Familj(er) för livet?!* D-uppsats, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet.
- Kvale, S. (2007). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- McLeod, A. (2007). Whose agenda? Issues of power and relationships when listening to looked-after young people. *Child and Family Social Work*, 12, 278-286.
- Miles, M. & Huberman, A. (1994). *Qualitative Data Analysis – An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Pecora, P. J., Kessler, R. C., O'Brien, K., Roller White, C., Williams, J., Hiripi, E., English, D., White, J. & Herrick, M. A. (2006). Educational and employment outcomes of adults formerly placed in foster care: Results from the Northwest Foster Care Alumni Study. *Children and Youth Services Review*, 28, 1459-1481.

Schofield, G. & Beek, M. (2007). *Attachment handbook for foster care and adoption*. London: British Association for Adoption & Fostering.

Schofield, G., Beek, M., Sargent, K. & Thoburn, J. (2005). *Growing Up in Foster Care*. London: British Association for Adoption & Fostering.

Sundell, K., Vinnerljung, B., Andrée Löfholm, C., & Humlesjö, E. (2004). *Socialtjänstens barn. Hur många är de, vilka är insatserna, hur ofta återaktualiseras de och vad händer dem i vuxen ålder? FoU-rapport 2004:4, Stockholms Stad*.

Svenning, C. (2003). *Metodboken*. Lorentz Förlag.

Thurén, T. (2004). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber AB.

del Valle, J. F., Bravo, A., Alvarez, E. & Fernanz, A. (2007). Adult self-sufficiency and social adjustment in care leavers from children's homes: a long-term assessment. *Child and Family Social Work*, 13, 12-22.

Vinnerljung, B. (1996). *Fosterbarn som vuxna*. Akademisk avhandling, Samhällsvetenskapliga fakulteten, Lunds Universitet.

Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Ångman, I. (2004). *Socialarbetare lär sig av ungdomar. Rapport från ett FOU-projekt i Örebro län. FoU-rapport 2004:1, SocialtjänstFoUrum i Örebro län*.

Övriga källor

Barnombudsmannen (2007). (Elektronisk). *Barnkonventionen*. Tillgänglig 2008-04-30, från http://www.bo.se/vux_allman_mallsida.aspx?pageid=44

Hodgkin, R. & Newell, P. (2008). (Elektronisk). *Handbok om Barnkonventionen*. Tillgänglig 2008-05-01, från <http://www.unicef.se/assets/barnkonv-internet.pdf>

Nationalencyklopedin (2008). (Elektronisk) *Fosterbarn*. Tillgänglig 2008-05-01, från http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_sect_id=173650&i_history=1

Länsstyrelserna (2008). (Elektronisk) *Socialtjänsten och barnen – Länsstyrelsernas granskning av den sociala barn- och ungdomsvården 2006-2007*. Tillgänglig 2008-05-01, från <http://www.lst.se>

Vetenskapsrådet (2007). (Elektronisk). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Tillgänglig 2008-04-21, från <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>

Bilagor

Bilaga 1

Intervjuguide

Inledande om studiens syfte, om anonymitet samt att medverkan är helt frivillig. Informanten får vägra att svara på frågor samt avbryta intervjun när som helst utan att ge en förklaring till detta.

Basfrågor

Kön, ålder, biologiska föräldrar, syskon och deras åldrar (gärna födelseår på syskonen)

Hur gammal var du när du blev placerad?

Har du bott i flera familjehem? Något om hur gammal han/hon var när han/hon kom dit respektive lämnade.

Hur lång tid bodde du i ditt familjehem/ditt senaste familjehem? Familjehemsföräldrar, f-syskon och deras åldrar (se ovan)

Hur gammal var du när du flyttade från familjehemmet?

Var bor du? (Stad/land, hus/lägenhet)

Sysselsättning (Går du i skola? Arbetar?)

Vad gör du på fritiden?

Placeringen – praktiska företeelser kring placeringen

Huvudfråga:

Kan du berätta om hur det gick till när du blev placerad?

Delfrågor/följdfrågor:

Vilka är skälen till varför du blev placerad i familjehem? Vem berättade att du skulle bli familjehemsplacerad?

Vem bestämde var du skulle bo? Träffade du din socialsekreterare innan du blev placerad? Hur var det?

Kunde du påverka planeringen av familjehemsplaceringen? Hur då?

Hur gick det till när du träffade familjen första gången?

Vart var ni? Var någon av dina föräldrar med?

Var det något som kunde ha gjorts annorlunda/bättre för dig vid placeringen? Vad?

Familjehemmet

Huvudfråga 1:

Kan du berätta lite om din tid i familjehemmet?

Delfrågor/följdfrågor:

Hur var det för dig att leva i den familjen?

Vad gjorde du/ni på helger och semestrar (Delaktighet) *Delaktighet i familjehemmet vill vi veta. Kan vi inte bara fråga om de kände sig som en del i familjen? ”Kände du dig som en del i familjen? Eller kände du att du tillhörde familjen?”*

Hade du önskat att något hade varit annorlunda i familjehemmet? Vad?

Huvudfråga 2

Vad är det bästa/sämsta med att bo i familjehem?

Delfrågor/följdfrågor:

Kommer du ihåg något som var särskilt roligt?

Kommer du ihåg något som var särskilt besvärligt?

Relationer under placeringstiden - då**Huvudfråga 1**

Hur var dina relationer till de olika medlemmarna i ditt familjehem, då du bodde där?

Delfrågor/följdfrågor:

Pratade familjehemsföräldrarna och dina föräldrar med varandra?

Hade du velat ha det annorlunda? Hur då?

Huvudfråga 2

Kan du berätta om din relation till dina biologiska föräldrar, när du var placerad?

Delfrågor/följdfrågor:

Var träffades ni?

Vem bestämde när ni skulle ses?

Hade du velat ha det annorlunda? Hur då?

Huvudfråga 3 (OBS ställ endast frågan om har biologiska syskon)

Kan du berätta om din relation med dina syskon under tiden du var placerad?

Delfrågor/följdfrågor:

Var bodde dina syskon under tiden du bodde i familjehem?

Träffade du dom när du var placerad?

Var träffades ni?

Vem bestämde när ni skulle ses?

Vad tyckte du om det?

Hade du velat att kontakten med dina syskon sett annorlunda ut? Hur då?

Huvudfråga 4

Hade du kontakt med andra släktingar under tiden du var placerad? Kan du berätta om det?

Delfrågor/följdfrågor:

Vilka släktingar (föräldrar, syskon, andra) träffade du?

Var träffades ni?

Vem bestämde när ni skulle ses?

Skulle du ha velat haft det på något annat sätt? Hur då?

Huvudfråga 5

Fanns det någon du kunde prata med om dina funderingar under tiden du var placerad?

Delfrågor/följdfrågor:

Vem kunde du prata med? När?

Vem vände du dig till när du var ledsen?

Fick du det stöd som du behövde?

Kontakten med socialtjänsten

Huvudfråga

Kan du beskriva kontakten med socialtjänsten?

Delfrågor/följdfrågor:

Träffade du din socialsekreterare under tiden du var placerad?

Var träffades ni?

Kunde du ta upp det som var viktigt? (Varför? - Varför inte?)

Kände du att du fick stöd av din socialsekreterare?

Kunde något ha gjorts annorlunda/bättre?

Utflyttningen eller den formella avslutningen av placeringen

Huvudfråga

Kan du berätta om omständigheterna kring när du flyttade från familjehemmet?

Delfrågor/följdfrågor:

Vad var det som gjorde att du flyttade?

Vem bestämde om flyttningen?

Kunde du påverka beslutet?

Vart flyttade du? /Flyttade du till en egen lägenhet?

Hur var det för dig att flytta? (Förändrades ditt ansvar för ekonomi, tvätt, skolgång, arbete?)

Vem hjälpte dig att flytta?

Var alla (du själv, familjehem, föräldrar, socialtjänst) överens om att du skulle flytta?

Skulle du ha velat haft det på något annat sätt? (Gäller hela flyttprocessen)

Nätverk idag - nu

Huvudfråga 1

Hur är det för dig idag?

Delfrågor/följdfrågor:

Om du behöver hjälp med något, vem frågar du då?

Vem står dig närmast idag?

Huvudfråga 2

Har du kontakt med familjehemmet (något av familjehemmen) idag?

Delfrågor/följdfrågor:

Hur ofta träffas ni?

Vem tar oftast initiativet/kontakt?

Skulle du önska att det var på något annat sätt? Hur då?

Huvudfråga 3

Har du kontakt med din biologiska familj idag?

Delfrågor/följdfrågor:

Vilka träffar du? (Mamma, pappa, syskon etc.)

Hur ofta träffas ni?

Vem tar oftast initiativet/kontakt?

Skulle du önska att det var på något annat sätt? Hur då?

Nu och framåt

Vad betyder det för dig idag att du har bott i familjehem?

Avslutning

Är det något mer du vill berätta?

Är det något du skulle vilja förmedla/säga till framtida socialsekreterare eller familjehemssekreterare?

Tack för din medverkan!

Bilaga 2

Brev till tilltänkta informanter skickat via familjehemsenheten i Majorna:

Till dig som varit placerad i familjehem - Vi behöver din hjälp.

Detta brev skickas via familjehemsenheten i Majorna till personer som har varit placerade i familjehem.

Vi är två studenter som går sista terminen på socionomprogrammet vid Göteborgs Universitet. Vi heter Johan och Katrin. Vi skall skriva en uppsats under våren som skall handla om unga människors erfarenheter av att ha varit placerad i familjehem.

Vi skulle gärna vilja veta dina synpunkter på hur du hade det när du bodde i familjehemmet och också lite om hur du har det nu. Därför skulle vi vilja ta kontakt med dig.

Självklart kommer du att vara anonym.

Skicka in talongen nedan med ditt namn och telefonnummer. Svarstiden går ut den 24 mars. Det går också bra att maila oss.

Med vänliga hälsningar

Johan Nyman
johanur@hotmail.com

Katrin Stefansdottir
katrin.stefansdottir@student.gu.se

Klipp här

Jag är intresserad av att hjälpa till och vill att ni kontaktar mig

Namn: _____

Telefonnummer: _____

Email: _____ (valfritt)

Bilaga 3

Brev till tilltänkta informanter skickat via familjehemsenheten i Gunnared:

Till dig som varit placerad i familjehem - Vi behöver din hjälp.

Detta brev skickas via familjehemsenheten i Gunnared till personer som har varit placerade i familjehem.

Vi är två studenter som går sista terminen på socionomprogrammet vid Göteborgs Universitet. Vi heter Johan och Katrin. Vi skall skriva en uppsats under våren som skall handla om unga människors erfarenheter av att ha varit placerad i familjehem.

Vi skulle gärna vilja veta dina synpunkter på hur du hade det när du bodde i familjehemmet och också lite om hur du har det nu. Därför skulle vi vilja ta kontakt med dig.

Självklart kommer du att vara anonym.

Skicka in talongen nedan med ditt namn och telefonnummer. Svarstiden går ut den 24 mars. Det går också bra att maila oss.

Med vänliga hälsningar

Johan Nyman
johanur@hotmail.com

Katrin Stefansdottir
katrin.stefansdottir@student.gu.se

Klipp här

Jag är intresserad av att hjälpa till och vill att ni kontaktar mig

Namn: _____

Telefonnummer: _____

Email: _____ (valfritt)